

**Universitat de les
Illes Balears**

Facultat d'Educació

Memòria del Treball de Fi de Grau

La natura com espai de creació i d'aprenentatge. Un enfocament de l'educació plàstica a l'Escola.

Aina Tous Marroig

Educació Primària

Any acadèmic 2018-19

DNI de l'alumne: 43208677A

Treball tutelat per Pere Capellà Simó
Departament d'Educació

S'autoritza la Universitat a incloure aquest treball en el Repositori Institucional per a la seva consulta en accés obert i difusió en línia, amb finalitats exclusivament acadèmiques i d'investigació

Autor		Tutor	
Sí	No	Sí	No
x			

Paraules clau del treball:

Educació Primària, educació artística, entorn natural, creativitat, escoltisme.

-Resum:

El present Treball de Fi de Grau ofereix una proposta educativa on s'aprofita l'entorn natural per a fer un aprenentatge relacionat amb l'Educació Plàstica. La bibliografia utilitzada ens mostra els efectes que produeix el contacte amb la natura, així com la importància de fomentar la creativitat artística com a una intel·ligència més. També s'ofereix una proposta didàctica basada en la tècnica pictòrica, l'escultura i l'estampació, la qual es durà a terme amb un grup d'Escoltisme de Mallorca, que com a camp de proves, ens ajudarà a aconseguir unes conclusions més significatives i traslladar els valors de l'escoltisme cap a l'educació reglada. Aquest treball, per tant, està adreçat a totes les persones compromeses amb l'educació i que cerquen formes de fomentar la creativitat i la consciència ecològica mitjançant un aprenentatge significatiu.

-Paraules clau:

Educació Primària, Educació Artística, entorn natural, creativitat, escoltisme.

-Abstract

This Final Grade Work offers an educational proposal where the natural environment is used for learning Artistic Education. The bibliography used shows the effects of contact with nature, as well as the importance of fostering artistic creativity as an intelligence to develop. There is also a didactic proposal based on the pictorial technique, the sculpture and the stamping, which will be carried out with a Scouting group of Majorca. This will be used as a field of evidence that will help us to achieve more meaningful conclusions and to transfer the values of the Scouting movement to the regulated education. Therefore, this work is aimed at all those who are committed to education and who are looking for ways to promote creativity and an ecological awareness through meaningful learning.

– Key words

Primary school, Artistic Education, Natural environment, creativity, Scout movement.

ÍNDIX I PAGINACIÓ

1. INTRODUCCIÓ	1
1.1 Justificació	1
1.2 Objectius	2
1.3 Fonts i metodologia	3
1.4 Estructura i desenvolupament	3
2. EFECTES D'AQUEST L·LIGAM - PER QUÈ A LA NATURA?	4
2.1 Beneficis físics i psíquics	5
2.2 Desenvolupament de la sensibilitat i consciència mediambiental	8
2.3 Les escoles bosc: la culminació de la Pedagogia Verda	9
3. ENFOCAMENT METODOLÒGIC DE L'ÀREA	13
3.1 La creativitat als processos d'aprenentatge	13
3.2 Filosofia d'aprenentatge i ensenyança de l'Educació Artística	16
3.3 Educació Artística i entorn natural	20
4. PROPOSTA DIDÀCTICA	22
4.1 Objectius generals	23
4.2 Col·laboradors, materials i infraestructures	24
4.3 Activitats	25
5. APLICACIÓ	36
5.1. Revaloració de l'Educació no reglada	36
5.2. Posada en pràctica.	37
5.3. Resultats.	40
6. CONCLUSIONS	44
7. REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES	46
8. ANNEXOS	51

1. INTRODUCCIÓ

“My art is in the nature of things”

-Richard Long-

1.1 Justificació

En una societat majoritàriament urbana i industrialitzada, oblidem els efectes positius que aporta el contacte amb el patrimoni natural. Per aquest motiu, l'escola de Primària pot accedir als recursos que ofereix el seu entorn, per a dissenyar un aprenentatge artístic basat en l'ús de la creativitat i de les emocions, per així, aconseguir també un aprenentatge procedimental i actitudinal relacionat amb les arts i l'estima cap a la naturalesa, sense voler un producte estètic final, sinó valorant tot el procés de creació que sorgeix d'una experiència enriquidora i afectiva.

En aquest cas, ens servirem d'un grup d'Escoltisme com a camp de proves, per a mostrar els resultats que s'han assolit després de dur a terme la proposta didàctica, ja que l'escoltisme és un moviment que reivindica el contacte amb l'entorn natural, i seria profitós que l'escola se servís d'aquests valors que poden incitar la creativitat i la consecució dels objectius curriculars.

1.2 Objectius

Els propòsits que se cerquen amb l'elaboració d'aquest Treball de Fi de Grau són els següents:

- Conèixer efectes que exerceix el contacte amb la naturalesa durant la infància.
- Investigar resultats de l'aprenentatge fora de les aules.
- Analitzar com enfocar i fomentar la creativitat de l'alumnat.
- Proposar i argumentar un enfocament metodològic sobre l'Educació Plàstica i Visual a la naturalesa.
- Oferir una proposta didàctica que contextualitzi el tractament metodològic defensat.
- Analitzar la proposta oferida i les conclusions mitjançant la posada en pràctica amb un grup d'Escoltisme.

1.3 Fonts i metodologia

La bibliografia utilitzada al llarg d'aquest Treball de Fi de Grau ha servit per a fonamentar el camp teòric, així com a font per a elaborar les propostes didàctiques. Majoritàriament, s'han emprat llibres i articles científics extrets de biblioteques i cercadors digitals.

La seva temàtica ha estat la següent; per a les qüestions relacionades amb la importància del contacte amb la natura, el marc teòric està basat en una sèrie d'articles i en el llibre *Educar en verd* de Freire, on es presenten els múltiples beneficis físics, socials, mentals i emocionals que sorgeixen d'aquest lligam.

Per una altra banda, pel que fa a les qüestions pedagògiques i didàctiques, s'han estriat aquelles fonts que ofereixen una visió de l'educació basada en la importància de la creativitat, com és el cas de *L'escola de fantasia* de Rodari. Llavors, per a fonamentar els criteris relacionats amb l'àrea artística, s'han utilitzat els següents llibres: *La mirada de la libèl·lula* de les germanes Sbert, *Ha de ploure cap amunt* de Vallvé i els volums de *Regne Vegetal* i *L'entorn* de la col·lecció Fragments.

Aquesta bibliografia i altres articles complementaris contribueixen a oferir i justificar la mirada que cerca convertir la naturalesa com a espai de creació i d'aprenentatge artístic, per així, vetllar per a una educació de qualitat i basada en les necessitats que trobem a la societat d'avui en dia.

1.4 Estructura i desenvolupament

Al llarg d'aquest Treball de Fi de Grau trobem tres grans apartats que donen resposta a qüestions essencials a l'hora d'elaborar un procés educatiu; *Per què ho fem? Què fem?* i *Com ho fem?*

Per a començar, es presenta un capítol on s'analitzen els efectes del contacte amb la naturalesa; per què necessitem recuperar aquest lligam? Què aporta als infants? És a dir, fer una recerca per oferir un marc teòric que argumenti la necessitat de trencar amb les barreres i

aprofitar els beneficis que això comporta. A més, s'analitza la importància de la pedagogia verda dintre de la conscienciació mediambiental i la culminació d'aquesta amb les escoles bosc, les quals poden servir d'exemple per a encaminar els processos d'ensenyança-aprenentatge a les escoles ordinàries.

Llavors, trobem un apartat on es reivindica la importància de la creativitat als processos d'aprenentatge, així com una sèrie de criteris per a dur a terme les propostes de l'Educació Plàstica, acabant en com podem lligar aquestes sessions amb l'entorn natural i donant resposta a *Com ho fem?*

Finalment, hi haurà dos capítols dedicat a la proposta didàctica que exemplifica l'enfocament defensat, treballant tres tècniques bàsiques; la pintura, l'escultura i l'estampació. Per tant, es conclou amb la qüestió *Què fem?*. Per una altra banda, es presentarà el moviment Escolta que servirà com a camp de proves i els resultats obtinguts, ja que un dels objectius és aprendre sobre les seves actuacions i traslladar-les a l'educació reglada.

2. EFECTES D'AQUEST LLIGAM- PER QUÈ A LA NATURA?

A mesura que avancen els anys i la societat evoluciona, els infants dediquen menys temps a estar a l'aire lliure. Segons un estudi de Suárez (2010) els infants i joves espanyols d'entre 4 i 12 anys estan 990 hores anuals davant un aparell electrònic, més temps que a l'escola (960 hores) (Citat a Freire, 2011, pàg 22). Llavors, segons una enquesta anglesa, el temps lliure dels infants s'ha reduït unes 15 hores setmanals i només el 29% d'aquests nins i nines gaudeixen del seu temps a l'aire lliure (Play England, 2007 i 2009, pàg. 13).

Davant aquesta realitat, l'escola pot contribuir a recuperar la relació amb el medi natural i aprofitar-se dels beneficis, oportunitats i recursos educatius que aquesta proporciona. Per tant, l'escola ha d'intentar actuar com un agent de canvi i adaptar-se a la transformació social; suplir les mancances i necessitats que generen els nous estils de vida. Les hores davant les pantalles, l'excés d'estrès per part de les famílies, el fort consumisme d'un oci capitalitzat i l'augment de

l'urbanisme, són una sèrie de factors que fan evident el desconeixement conceptual del món natural (Freire, 2011, pàg. 23).

Actualment, la quantitat d'espais públics per al joc infantil ha disminuït, mentre que l'oferta privada i comercialitzada ha augmentat. Generalment ofereixen una visió del joc estandarditzada, comercial i basada en l'enfocament de l'adult. Aquests espais poden ser entretinguts, però no substitueixen la riquesa del joc lliure a l'entorn natural. (Tovey. 2007, pàg. 7)

Els centres escolars, sobretot a les edats més primerenques, com a l'etapa d'Educació Infantil i de Primària, poden aprofitar el seu entorn natural per a fer un aprenentatge fora de les aules i aproximar als infants als beneficis que aporta el patrimoni natural, element que molts cops queda oblidat per part de la societat. És el que es coneix com a «Pedagogia verda»;

Aquesta filosofia es val del paisatge com a mitjà per acostar-se i comprendre el món, així com desenvolupar una consciència ecològica. Atesa la naturalesa del nen, l'educació verda té especialment en compte la seva necessitat de contacte amb el món físic no humà per créixer saludablement en totes les seves dimensions: corporal, emocional, social, intel·lectual i, també, espiritual. (Freire, 2011, pàg. 13).

Per una altra banda, gràcies a la teoria de les Intel·ligències múltiples de Gardner (1983, pàg 11), es fa evident la importància d'oferir un procés d'aprenentatge-ensenyança que doni cabuda a les diferents capacitats del nostre alumnat. Per tant, l'entorn natural és una oportunitat idònia per a fer un aprenentatge transversal i que a més, permeti desenvolupar la creativitat dels nins i nines.

2.1 Beneficis físics i psíquics

Al llarg dels anys s'han dut a terme nombroses investigacions que relacionen la salut mental, física i espiritual amb el nombre d'experiències que ha viscut una persona a la natura. (Louy, 2005, pàg. 46)

Mitjançant aquest contacte, trobem que el medi afavoreix l'exercici físic, el desenvolupament motor i la posada a punt dels cicles biològics. A més, evita les conductes sedentàries les quals són perjudicials per a la salut. També trobem que facilita els estímuls necessaris per al desenvolupament sensorial. (Muñoz, 2014, pàg.74).

A efecte dels beneficis físics, també s'ha comprovat que la llum del sol és la font més adequada de vitamina D, responsable de la fixació de calç als óssos. A més de protegir el cor, assegurant el bon funcionament del fetge i dels intestins. Aquest contacte també reforça el sistema immunològic, el nerviós, la resistència i capacitat física. (Freire, 2011, pàg. 38).

Pel que fa als efectes psicològics, un estudi de la Universitat anglesa d'Essex assegura que només amb 5 minuts al dia amb contacte amb l'entorn natural, ja podem gaudir de grans efectes positius, com l'augment d'autoestima i de la sensació de benestar, reduint també el risc de patir malalties mentals (Barton & Pretty, 2010). Bird (2007, pàg. 59) va publicar a l'informe *Natural Thinking* que el contacte amb la naturalesa fa que les persones estiguem més sanes, ens adaptem millor a l'ambient, tinguem menys estrès i gaudim d'una concentració més elevada, ja que els estudis realitzats mostraven que aquestes persones milloraven l'hàbitat de pensar més clarament i augmentaven la seva confiança.

Donat aquest efecte tranquil·litzador i calmat, la natura pot ser una eina molt eficaç per a gestionar la manca de concentració, així com altres trastorns de conducta i emocionals. La falta de relació amb la natura sembla estar relacionada amb el TDA/H, o al menys, s'ha demostrat que aporta beneficis a aquells que el pateixen.

El TDA/H és un dels problemes psiquiàtrics més comuns de la infància. Estudis realitzats a diversos països mostren xifres que oscil·len entre el 5-7% en el cas dels nins i 1-3% en les nenes de casos diagnosticats amb aquest Trastorn, el qual resulta ser un dels motius més comuns (20-40%) de les consultes als serveis de psiquiatria infantil. (Michanie, 2003, pàg. 59)

Louv (2005, pàg. 248) afirma que vivim en un món on la fatiga sensorial és contínua, per aquest motiu, el cansament dels infants es transforma en conductes impulsives, agitació, irritació i incapacitat per centrar-se.

Per tant, es desenvolupa una major comprensió de si mateix i es construeix un sentiment de pertinença i de seguretat en el món. L'harmonia emocional, l'autoconfiança, el desenvolupament físic i mental, les habilitats de comunicació i el sentiment de benestar són alguns trets que generen l'educació verda. (Freire, 2011, pàg. 41)

També trobem que donades les característiques de l'entorn natural, aquest té un pes molt important en el desenvolupament sensorial dels infants. Per exemples, els colors suaus i els estímuls subtils de la naturalesa tenen un efecte calmant en el sistema sensorial, com afirmen Hanscom & Rodríguez (2018, pàg. 51), si els estímuls són massa forts (com els de les pantalles electròniques) augmenten els nivells d'activitat. Per tant, és convenient potenciar que la naturalesa formi part de la seva realitat visual, ja que crea una situació idònia per a un bon desenvolupament sensorial.

Pel que fa al sentit de l'oïda,

El nostre cos no està preparat per a suportar els nivells de contaminació acústica de les ciutats, ja que provoca estats constants d'excitació i d'estrès. Un grup de neurocientífics de la Universitat d'Estocolm va observar que l'exposició constant a sorolls intensos altera la manera com el cervell processa la parla i pot augmentar la dificultat per distingir sons (...) però per una altra banda, es va confirmar que l'exposició a sons naturals (com els sorolls dels ocells) contribuïa a la recuperació del sistema nerviós simpàtic i a activar el centre auditiu del cervell, la qual cosa potencia l'orientació en l'espai. (Hanscom & Rodríguez, 2018, pàg. 51)

Per aquestes raons, trobem més motius per a utilitzar el medi natural com a un entorn per a millorar diversos aspectes de l'infant, com l'atenció, la capacitat auditiva, les interaccions socials i el nivell d'activitat. El dèficit de natura i la nostra alienació del món natural

contribueixen a la devaluació dels sentits, les dificultats d'atenció i nivells elevats de malalties físiques i emocionals. (Freire, 2011, pàg. 27).

Vistes aquestes investigacions i reflexions, podem concloure que el contacte amb l'aire lliure i la naturalesa té un pes essencial en el bon desenvolupament holístic de l'infant, per tant com assenyala Abella (2007, pàg. 300):

El contacte directe amb la natura és fonamental i, si ni l'escola ni les famílies proporcionen aquesta vivència bàsica, el sistema educatiu està fallant des dels seus fonaments i perpetuant les bases de la ignorància i la manca de comprensió profunda pel que la naturalesa representa per al nostre futur.

2.2 Desenvolupament de la sensibilitat i consciència mediambiental

Vists els efectes positius que produeix el medi natural en el bon desenvolupament de l'infant, també és interessant incidir en el pes que té a l'hora de generar una consciència respectuosa amb el medi ambient, la qual també és una qüestió molt relacionada amb la tasca educativa de les escoles del segle XXI.

Si volem salvar el planeta, no es pot fer amb moviments ecologistes purament intel·lectuals, sinó que ha d'haver-hi una implicació personal, una consciència emocionalment lligada a la terra, per tant, l'escola és un agent que juntament amb les famílies, pot contribuir a aquesta revolució mental i emocional, on el lligam amb la natura sigui significatiu i que comenci a edats primerenques.

És interessant introduir la consciència ecològica a les escoles, ja que és un moment que està en consonància amb el desenvolupament cognitiu dels infants. A partir d'aquesta edat, segons les idees proposades per Piaget & Inhelder (2007, pàg. 55) els infants desenvolupen l'àmbit espacial i geogràfic, fet que augmenta considerablement amb els anys. Per aquest motiu, seria convenient aprofitar aquesta evolució que també suscita l'interès per explorar els ambients propers. Com diu la psicòloga i escriptora Freire (2011, pàg. 81):

És una ocasió idònia per cultivar la connexió amb la natura, la qual es convertirà en la base emocional que ajudarà a entendre conceptes ecològics més abstractes (...). A més, trobem que avui en dia els infants reben molta informació sobre el medi ambient, però en la majoria de casos és informació descontextualitzada, sense cap relació concreta amb la seva realitat.

Recuperant els beneficis vists a l'apartat anterior relacionats amb la salut, trobem que aquest contacte amb la natura és tan important per al benestar personal, com per a la comprensió del món. Segons Sobel (1996), a l'aire lliure s'entra en relació amb altres organismes vius i es comença a respectar-los. Si volem que els infants i joves es desenvolupin saludablement hem de donar temps perquè connectin amb la natura i estimar la terra, abans de demanar que la salvin directament. (Citat a Freire, 2011, pàg. 42)

Es tracta d'establir i fomentar noves conductes socials que són necessàries per articular el món. Aquestes relacions es basen en la idea de compartir i no de posseir, on s'ensenya a relacionar-se amb el planeta d'una forma respectuosa, on som els «cuidadors» i no els «saquejadors» del nostre entorn. (Sánchez, 2013, pàg. 21)

Per tant, a efectes pràctics, Freire (2011, pàg. 86) proposa un nou enfocament dins l'àmbit de l'educació mediambiental, el qual s'ha de dur a terme augmentant el contacte amb el medi, ja sigui creant horts, granges o boscs dins les escoles, fer aprenentatges fora de les aules i convertint els espais naturals en centres d'aprenentatges permanents, com resulten ser les *skogsmulle* escandinaves o les *waldkindergarten* alemanyes.

Davant aquest fet, és interessant presentar les *escoles bosc* que poden ser alternatives importants davant les necessitats socials del nostre segle, així com a una oportunitat per a gaudir experiències enriquidores i saludables.

2.3 Les escoles bosc: la culminació de la pedagogia verda

En els darrers anys s'ha vist un increment important de les anomenades «escoles a l'aire lliure». Bruchner (2012, pàg. 26) les defineix de la següent forma:

Una escola infantil a l'aire lliure és aquella que totes les seves activitats les desenvolupa al bosc, platja o camp. Aquest model educatiu va sorgir al nord d'Europa als inicis del segle XX i s'ha anat implantant a poc a poc al territori espanyol. Aquest tipus de pedagogia es basa en dos pilars fonamentals per a l'assoliment de les competències establertes al currículum: la naturalesa com a espai d'aprenentatge i la llibertat de l'alumnat per a explorar, experimentar i investigar.

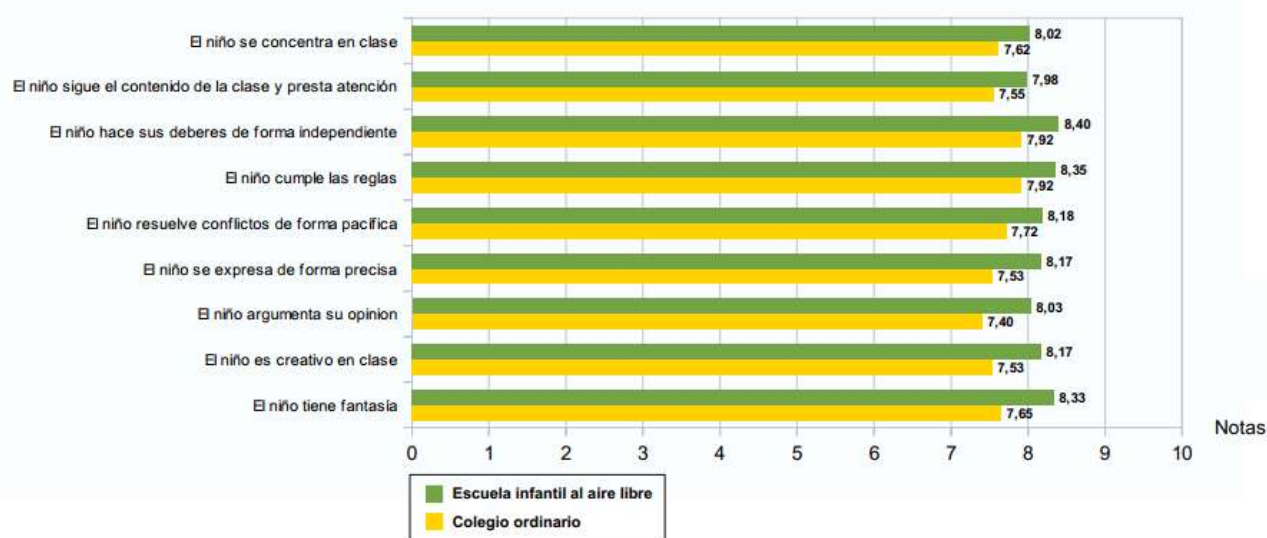
Aquestes escoles sorgiren com a establiments on es cuida conjuntament la salut i l'educació dels més petits. En estar situades a l'entorn natural permet fer un gran seguit d'aprenentatges; es tracta d'una concepció innovadora, però realment és tornar als orígens i recuperar aquest contacte amb l'essència dels nostres avantpassats.

Aquest model educatiu el podem trobar implantat amb èxit al centre i nord d'Europa, Àsia i Estats Units. Només a Alemanya el nombre d'escoles infantils a l'aire lliure és superior a 1000 centres, normalment són de caire privat o concertat, però també estan sent promogudes per entitats públiques. (Bruchner, 2012, pàg. 28)

Pel que fa a la introducció de la pedagogia verda al territori espanyol, trobem que es va posar en marxa el 1914 gràcies a Rosa Sensat, qui va crear l'Escola Bosc de Montjuïc a Catalunya. Aquesta experiència ha estat el precedent a les actuals escoles a l'aire lliure que trobem a Espanya. (Martínez, 2000, pàg. 172)

Malgrat això, Bruchner (2002, pàg. 28)) explica que els països pioners en aquest àmbit són Noruega i Finlàndia, territoris que encapçalen els rànquings d'èxit escolar a escala mundial. Häfner va dur a terme un estudi amb resultats molt sorprenents el 2002 a la Universitat de Heidelberg (*consultar taula¹*), on demanà a mestres de primària d'escoles bosc i de centres ordinaris avaluar certes competències dels seus alumnes. Els resultats mostren una diferència clara entre certes capacitats, on els infants que han estat escolaritzats a l'aire lliure mostren més habilitats i competències que la resta de companys.

Competencias adquiridas por alumnado de primaria según su escolarización en infantil

¹Font: Taula elaborada per P. Häfner (2002, pàg. 118)

Bruchner (2012, pàg. 29) afirma que l'èxit de la metodologia recau en la filosofia de «més és manco»;

Les avaluacions d'aquesta modalitat pedagògica fetes arreu del món arriben a les mateixes conclusions; l'aprenentatge a la natura fomenta la concentració, la reducció d'estrès, la resistència contra malalties, la creativitat, la relació amb el medi i el comportament social (...). L'èxit es basa en la senzillesa del model: manco instal·lacions, però més espai, menys activitats dirigides i més llibertat i autonomia, hi ha menys regles, però es compleixen millor les poques que hi ha, es plantegen menys activitats, però el temps per dedicar-se a les tasques existents és major.

Pel que fa a les escoles bosc implantades a les Balears trobem el projecte *Ses Milanes – Crèixer a la natura*. Es tracta d'una iniciativa que es du a terme al municipi de Bunyola, més concretament, al bosc de la Comuna. El seu programa es fonamenta en «el joc lliure i la

relació estreta amb la natura, impulsant així un canvi en la percepció de l'entorn: la natura no és un bé de consum, és el fonament de la nostra existència». (Ses Milanes, 2014)

A Esporles també trobem la iniciativa *A Lloure, creixent amb es bosc*, la qual defineix el seu projecte educatiu de la següent forma:

Aquest espai té com particular característica el contacte continuat amb la natura, i treballa amb metodologia pròpia de pedagogies actives, el joc espontani i lliure, tot privilegiant l'acompanyament respectuós de l'infant i l'atenció al seu creixement a escala social i emocional. Es dóna importància a afavorir l'adquisició de competències emocionals com són l'empatia, la tolerància, l'autoestima, el respecte cap als altres i cap a la natura, no deixant de banda les competències lingüístiques, de càlcul, artístiques i culturals que regeix el R.D. 1630/2006. (A Lloure, 2018).

Per tant, veiem que el contacte amb la naturalesa és essencial no només per al benestar físic i psíquic de les persones, sinó que aquest lligam pot contribuir a generar una consciència ecològica que aconsegueixi pair les problemàtiques mediambientals del segle XXI. D'aquesta forma, l'escola pot ser un agent de canvi i oferir oportunitats on els infants tinguin experiències que li permetin nodrir-se d'aquests beneficis i generar una sensibilitat ecològica, que alhora, l'ajudi a entendre el món.

No cal que tots els centres escolars es converteixen en escoles bosc, ja que seria una mesura molt dràstica, però sí que poden prendre exemple d'elles per arribar als efectes positius que l'educació en verd genera.

La proposta que es presenta al conjunt d'aquest Treball de Fi de Grau és potenciar els aprenentatges fora de les aules, d'aquesta forma, al següent capítol s'esmenta com podem gestionar aquest tipus de procés d'aprenentatge-ensenyança a la natura, però més concretament, dirigit a la matèria d'educació plàstica, ja que el que es vol és nodrir-se de la capacitat d'expressió i d'emoció que genera l'art per a aconseguir diferents aprenentatges.

3. ENFOCAMENT METODOLÒGIC DE L'ÀREA

Segons l'organització educativa proposada per la Llei Orgànica 8/2013 del 9 de desembre per a la Millora de la Qualitat Educativa, trobem que a les Illes Balears es dediquen 2 hores setmanals a l'educació artística al llarg de l'etapa de Primària. Aquesta matèria, alhora, es divideix en educació musical i educació plàstica, fent que a cada àrea només es dediqui 1 hora setmanal. En contraposició, a les àrees de matemàtiques es destinen 5 hores setmanals i a la de llengua castellana i literatura entre 3 i 4 hores. (FETE-UGT, 2014, pàg. 4).

Davant aquest plantejament horari, es pot observar que encara preval la tendència de dedicar més esforços a aquelles competències que tradicionalment han estat més valorades. Per aquest motiu, cal aprofundir en la importància de l'Educació Artística, en aquest cas, l'expressió plàstica, i assenyalar la rellevància de la creativitat dintre de qualsevol procés d'aprenentatge. Per tant, es presentaran una sèrie de criteris per a enfocar l'àrea de l'Educació Plàstica lligada amb l'entorn natural, vists els beneficis que sorgeixen d'aquest lligam.

3.1 La creativitat als processos d'aprenentatge

Arnheim (1993, pàg. 62) remarcà la importància de l'educació artística amb les següents paraules;

L'educació artística hauria de funcionar com a una de les tres àrees d'aprenentatge, la missió de les quals seria dotar la ment dels infants de les habilitats bàsiques per afrontar amb èxit totes les branques del currículum. La filosofia, l'aprenentatge visual i l'aprenentatge lingüístic (...) constitueixen la zona de servei de l'edifici educatiu, ja que proporcionen l'equipament general per a les necessitats que puguin sorgir en qualsevol camp concret.

Capellà (2016, pàg. 7-9) explica que la descoberta de l'art infantil al segle XIX està lligada al context educatiu del moment, el qual ha generat algunes de les bases de l'organització curricular actual. En aquell temps, l'educació del llenguatge visual era rellevant perquè

assegurava la preparació dels professionals de la indústria i l'educació estètica de la societat. Per aquestes raons, la matèria es va diferenciar en dibuix tècnic i artístic, el qual es basà en la còpia reiterada de làmines, exercicis que encara es poden trobar a les escoles actuals i que, sense voler menysprear la tècnica, no deixen pas a la creativitat.

Davant aquest fet, Vallvé (2009, pàg. 42) també explica que «el model d'escola que tenim és una herència del segle XIX amb poques variacions pel que fa a l'estructura i organització. Els mestres, per una altra banda, som fruit del sistema educatiu del segle XX i hem d'assumir el repte d'educar infants del segle XXI». Per aquest motiu, cal que l'escola s'adapti a la societat i que a més, aprofiti els nous avenços dintre de la neurociència que avalen la necessitat de canvi:

L'actual model d'escola potencia sobretot les intel·ligències vinculades a l'activitat cerebral superior de l'hemisferi esquerre del cervell humà (bàsicament les intel·ligències lingüístiques i logicomatemàtiques), i descuida una altra activitat cerebral superior; la de l'hemisferi dret que ens permet desenvolupar altres funcions tant o més necessàries, on el mitjà d'expressió es basa en els llenguatges com la plàstica, la música o la dansa. Comença a ser urgent que les escoles ajuntin aquestes dues fonts de percepció per poder arribar a un coneixement més profund. (Vallvé, 2009, pàg. 43)

Per tant, hem de fomentar un procés d'ensenyament i d'aprenentatge on l'infant es desenvolupi de forma global, on pugui exercitar tot allò del que és capaç, i que no només es doni importància a escoltar, repetir, llegir, escriure, multiplicar i sumar... L'infant va més enllà de tot el que s'enumera als programes escolars. (Rodari, 2017, pàg. 68)

És aleshores una urgència que les escoles prestin atenció i temps a la creativitat, una qualitat que molts cops ha quedat menyspreada donades les metodologies imperants a les dècades anteriors, i encara que s'hagin vist experiències educatives on la creativitat tenia cabuda, malauradament han estat sempre minoritàries.

Vallvé (2009, pàg. 14) defineix aquest concepte de la següent manera;

Si treballem la creativitat en el sentit més ampli de la paraula estarem apostant per potenciar la resposta personal, la intuïció, la reflexió, per validar múltiples respostes a un mateix fet, per trobar solucions noves a problemes nous o novells, per estimular la formulació d'hipòtesis, etc.(...) La creativitat esdevé un veritable valor de canvi.

Per aquest motiu, hem de donar la benvolguda a la creativitat al sistema educatiu, s'ha d'incorporar com un element fonamental a les aules, ja que com expliquen les germanes Sbert (2013, pàg. 40) «aprendre és un acte creatiu, perquè no es pot aprendre sense trencar esquemes, canviar l'ordre, reinterpretar i reordenar i menys sense tenir en compte que forma part d'un procés».

D'aquesta forma, «les societats que només potenciïn la funció reproductora quedaran encallades en el temps (...). El gran repte de l'educació en la creativitat és aconseguir que a mesura que s'acumulin experiències i sabers, també creixi la capacitat i la llibertat combinatòria dels infants». (Vallvé, 2009, pàg. 37).

La capacitat creadora implica personalitat, també pensament lògic i observació de la realitat (Rodari, 2017, pàg. 105). És a dir, estem potenciant una qualitat molt valuosa que ens permet abraçar moltes altres capacitats, així com treballar processos cognitius i afectius.

Per tant, hem de considerar la importància de la creativitat dintre de qualsevol procés educatiu, però com es pot dur a terme? Sbert & Sbert (2013, pàg.7) afirmen que el cos d'aquesta capacitat creadora es materialitza a les converses, a les interaccions i creacions realitzades pels implicats a una realitat compartida i interpretada. D'aquesta forma, l'art esdevé un recurs potent tant a nivell individual com col·lectiu per a fer un creixement personal i social.

Vallvé (2009, pàg. 54) proposa que per a educar en creativitat hem de dur a terme estratègies claus, com redefinir problemes, buscar millores, actuar per generar canvis o mirar de descobrir les preocupacions i sentiments propis. D'aquesta manera, es crea un clima d'estimació i confiança que genera l'autoestima suficient perquè la creativitat creixi. .

Aleshores, se'ns presenta la qüestió de com enfocar l'ensenyament i l'aprenentatge de l'educació artística perquè els processos creatius siguin el mitjà i l'objectiu de les creacions realitzades, encara que s'ha d'esmentar que la capacitat creadora no només es pot aplicar a les àrees artístiques, sinó que poden formar part (i haurien) de qualsevol procés d'aprenentatge.

3.2 Filosofia d'aprenentatge i ensenyança a l'Educació Plàstica

Des de sempre i fins avui en dia, trobem que existeixen múltiples concepcions de l'educació artística influenciades per diferents corrents i valors. Actualment, podem observar que dintre d'un mateix centre pot haver-hi moltes formes de plantejar l'àrea, però és important que es camini cap a un mateix objectiu i amb unes bases comunes, on s'utilitzi l'art com a un mitjà d'expressió, carregat d'emoció i creativitat, i que alhora, serveixi per a generar nous aprenentatges.

La idea clau que es vol transmetre es pot comparar amb la concepció que presentà Rodari (2017, pàg. 8), on l'infant s'ha de concebre com un ésser productor i creador en vers de com a consumidor (de saber, de cultura, de valors...). La mateixa idea presentà Vallvé (2009, pàg. 26) on indicà que massa sovint els docents tenen un pes desmesurat, on sembla que ells són els artistes que encarreguen als seus artesans (els alumnes) un projecte amb un material i resultat ja fixat.

Es tracta de posar en pràctica la filosofia de les germanes Sbert (2013, pàg. 13), on l'art esdevé un mitjà per a l'autorealització de l'infant donant-li a ell el paper actiu de protagonista;

Entenem l'Educació Artística no com oci (distracció, evasió, entreteniment), ni des de les tècniques (aprendre recursos i fer «coses guapes»). L'entenem com a formació humanística, és a dir, des dels significats, la imaginació i la creativitat. L'art per comunicar-se amb un mateix, per expressar, per anar descobrint i descobrir-se.

D'aquesta forma, es vol incidir en la rellevància de dotar de significació a les creacions artístiques, als projectes realitzats a les aules. Per aquest motiu, tampoc es pot concebre l'art només com a un producte estètic final. Com diu Vallvé (2009, pàg. 65) sovint es dona massa importància al resultat concret fruit de l'acció creadora. Hem de ser capaços de valorar tot el procés creatiu, ja que si no ho fem, podem perdre el plaer de descobrir o de connectar amb l'obra.

Per aquest motiu, «s'ha de dotar de sentit a cada una de les sessions, i ensenyar a dotar de sentit a cada una de les produccions pròpies, per tal que cadascú pugui trobar la pròpia manera d'expressar-se.» (Sbert & Sbert, 2013, pàg. 15).

L'art dona l'oportunitat d'expressar les idees, els sentiments i els conceptes més importants per a cadascú. D'aquesta forma, les persones poden trobar-se amb elles mateixes i expressar la seva visió del món de maneres accessibles per a la resta. Al final, la creació esdevé un producte personal i social; prové dels nivells més profunds de la persona, però també es dirigeix a altres membres de la cultura. (Gardner, 1997, pàg. 116).

D'aquesta forma, el docent hauria de tenir clar que l'educació artística ha d'estar lligada amb la part més emocional, ja que l'art és una via d'expressió i resultarà més significativa si som conscients de la «part emocional i afectiva, ja que sempre que sigui possible, s'inclinarà la balança cap aquells temes o interrogants que resulten un enigma, aquells que fan bategar el cor i el cervell a la vegada» (Sbert & Sbert, 2013, pàg. 8).

Vallvé (2009, pàg. 58) explica que cal dedicar temps a la introspecció i a l'expressió personal:

No podem oblidar en una seqüència d'aprenentatge la comunicació en la seva doble direcció: l'expressió i la lectura. Hem de procurar que els alumnes puguin expressar-se. Però no els podem deixar sols davant aquesta difícil tasca (...). Hem de crear situacions especials de comunicació i utilitzar les estratègies adequades; en la creació plàstica hem de buscar formes per facilitar aquest procés. Fer-se conscients de les pròpies vivències, sensacions i emocions és indispensable per

iniciar un procés expressiu que es nodreix d'intuïcions i coneixements en una barreja indestriable.

Rodari (2017, pàg. 103-104) també manifesta la importància de la diversió en els processos creatius, ja que l'enfocament lúdic lligat a l'emoció és important per riure, per inventar, per descarregar agressivitat i serveix perquè els nins i nines expressin continguts oprimits. Es tracta de donar llibertat perquè es trobin amb ells mateixos, que trobin la força i l'impuls necessari per actuar, aprendre, descobrir, relacionar-se amb la realitat i créixer.

Per tant, es vol reivindicar l'art i la creativitat com a eix essencial que estructura la resta d'àrees de coneixement. Es tracta de la transversalitat. A la realitat no trobem els continguts de les assignatures separats i classificats, sinó que al món tot es troba relacionat. Per tant, perquè no potenciar els processos interdisciplinaris?

El llenguatge en general i l'art en concret sempre han ofert la possibilitat de treballar globalment integrant tots els sabers d'una forma natural. Així, creació, globalitat, cooperació i recerca es fusionen en l'activitat artística de forma lúdica i permeten als nostres alumnes desenvolupar estratègies importantíssimes. Per tant, no podem perdre l'oportunitat d'educar a través de l'art. (Vallvé, 2009, pàg. 114)

Com diuen Sbert & Sbert (2013, pàg. 65) «allò important és aprendre a establir relacions i a transitar d'un saber a l'altre, perquè l'art ens pot conduir a la ciència i també la ciència n'és plena, d'art.

Per tant, podem lligar l'art a les àrees d'història, geografia, matemàtiques, valors, naturals, química, educació física, etc. A més, com s'ha esmentat abans, també es pot utilitzar per a fer un acompanyament emocional i aprendre un dels elements més importants a les escoles: l'esperit crític, la reflexió i el diàleg. Elements que provenen de la filosofia i que lligant amb projectes de Filosofia 3/18 i art, poden generar produccions molt enriquidores.

Per a fomentar aquests elements, cal que abans, durant i després de dur a terme una tasca (de les característiques que sigui), es faci un procés de reflexió on es llancin preguntes per a que l'alumnat prengui consciència del que aprèn i fa, que s'inciti el diàleg per a fer una posada en comú entre iguals i que es compregui el que s'està fent, per així també, dotar de significació i més expressió (és el que es coneix com a «aprenentatge dialògic»). En el cas de l'educació plàstica, «tradicionalment s'ha prioritzat la *manualitat* enfront de la reflexió sobre les produccions artístiques. Per crear, tanmateix, cal comprendre, i en aquest cas es pretén invertir el procés, o més aviat possibilitar simultàniament, en una interrelació constant, la comprensió i l'acció» (Sbert & Sbert, 2013, pàg. 32).

Per una altra banda, un es pot demanar com enfocar els continguts més conceptuals i específics del currículum d'educació artística, els quals es poden sintetitzar amb el que es coneix com «la tècnica».

Les germanes Sbert (2013, pàg. 16) expliquen que les tècniques s'haurien de concebre com a instrument del que volem comunicar, no com una finalitat, ja que les tècniques per si mateixes no impliquen creativitat. A més, també Vallvé (2009, pàg. 34) comenta que moltes vegades les tècniques s'han convertit en el punt de partida de les produccions plàstiques, però cal que les obres dels infants parteixin del que volen explicar o comunicar i triar després, en funció d'això, el material, la tècnica o el mitjà.

Per tant, es tracta de trobar un equilibri entre els objectius que vol treballar el docent i el que l'alumne vol comunicar, per aquest motiu, s'ha de donar llibertat i alhora uns objectius clars que ajudin a treballar els continguts, però no caure en models rígids imposats pel mestre o proposar material prefabricat d'algunes editorials.

Després d'haver vist tots els criteris proposats per a dur a terme la dinàmica de l'educació artística, quin paper hi trobem a l'entorn natural? Com podem relacionar l'educació plàstica amb la naturalesa?

3.3 Educació artística i entorn natural

Quan parlem de relacionar l'entorn natural amb l'escola s'està proposant un ensenyament fora de les aules, és a dir, sortir del centre i aprofitar tots els recursos i beneficis que ens aporta qualsevol lloc on hi hagi elements naturals. D'aquesta forma, està clar que hi haurà escoles que tindran més facilitats donada la seva ubicació, però n'hi haurà d'altres, sobretot les que es troben a les ciutats, que hauran de fer un desplaçament més llarg o simplement, aprofitar un parc o una plaça del mateix barri.

Molts cops oblidem que, com explica Vallvé (2009, pàg. 77), «els espais no són neutres i són un factor que intervenen en l'educació dels infants». D'aquesta forma, «trobem que la natura contribueix al desenvolupament de les capacitats d'observació i percepció» (Freire, 2011, pàg. 45), capacitats necessàries per a executar processos artístics i per a qualsevol mena d'aprenentatge.

Sbert & Sbert (2013, pàg. 29) reafirmen aquesta idea, ja que elles consideren necessari apreciar l'art a l'àmbit de la natura, ja que ha estat i és la font d'inspiració per excel·lència (...) i aquest procés requereix observació i una actitud reflexiva.

Vallvé (2009, pàg. 57) reivindica el procés d'observació amb les següents paraules:

Cal donar temps a l'observació que serà la base de la majoria dels processos creatius (...) És una activitat i un procediment al mateix temps, un fi i un mitjà (...). El dibuix i la pintura poden convertir-se en un bon mitjà per treballar aquesta capacitat. L'observació aportarà elements nous que enriquiran les produccions plàstiques. Aquesta observació pot ser a través de la pròpia mirada de l'entorn.

Per exemple, és a través de l'espai que ens arriben, gràcies a les sensacions, elements com el pes, la densitat, l'equilibri, el color, la llum, el so... (Freire, 2011, pàg. 45) i que per tant, són elements que enriqueixen la percepció sensorial i que alhora, són necessaris per a les produccions artístiques que es vulguin dur a terme.

La mateixa autora també explica que l'entorn permet desenvolupar habilitats manuals que són la base de tota classe de coneixements més abstractes, els infants aprenen a cooperar i a resoldre problemes, però sobretot, desenvolupen una comprensió sobre les relacions orgàniques, ecològiques, entre l'ésser humà i el que l'envolta. (Freire, 2011, pàg. 90)

També s'ha de donar temps a l'experimentació i a la recerca. El joc plàstic i l'experimentació sense cap pressió productiva són un dels mitjans més eficaços per treballar la creativitat. Hauríem de disposar del temps suficient per experimentar, provar. En una seqüència d'aprenentatge s'hauria de reservar espai per a descobrir i exercitar una tècnica, un material o eines noves. (Vallvé, 2009, pàg. 57)

D'aquesta forma, es vol incidir en la importància d'utilitzar l'entorn natural per a millorar els processos creatius i a la vegada, realitzar un aprenentatge curricular. A més, cal afegir que l'espai natural proporciona un gran seguit de materials. Freire (2011, pàg. 54) assenyala que els objectes de la natura són diferents i posseeixen una complexitat sensorial més gran que la del plàstic (material molt més quotidià avui en dia). A més, es tracta d'un material no estructurat que permet nodrir la fantasia i imaginació. Per exemple, es pot fabricar la pròpia pintura a l'hora de fer una determinada activitat, com amb el cas de la remolatxa per al vermell, la molsa dels arbres cuinada ofereix tons grocs i verds, terra i fang pel marró... obrint així un camp d'experimentació enorme.

Produir i/o utilitzar aquesta classe de pigment és el que es coneix com *Earth Paint*, una pintura segura, respectuosa amb el medi ambient i no tòxica (Natural Earth Paint, 2019), la qual està al nostre abast emprar per actuar amb consonància amb els valors que es vulguin compartir. Cal afegir també, que la natura ofereix molt més material com branques, pedres, llavors, plomes, fulles, bassiots d'aigua, etc. Material que permet conèixer l'entorn amb les mans a partir de la manipulació. Ens obre les portes a conèixer el pes, la textura, la duresa, la temperatura, el volum... i tot això interrelacionat i proporcionant una percepció molt més rica de l'entorn (Vallvé, 2009, pàg. 41). D'aquesta forma, donem eines per a dotar de més expressivitat les obres, ja que les vivències s'enriquiran amb la percepció i observació del medi. «Així, mirar i actuar s'uneixen en un acte d'exploració i creació que enceta un camí per

poder dialogar amb els materials i encetar noves vies d'exploració i de pensament» (Vallvé, 2009, pàg. 42)

D'aquesta manera, proporcionar un aprenentatge fora de les aules permet que els infants es relacionin activament amb el medi, i que aquest, esdevingui un patrimoni obert a tots i que com explica Santacana (2012) es pugui fer una lectura personal; en clau emotiva revocant sentiments, des de la perspectiva lúdica per a gaudir de l'oci o en clau científica, on s'analitza el que ens envolta i intentem comprendre el món.

En conclusió, es tracta d'oferir experiències integradores on els infants puguin desenvolupar-se i gaudir de les oportunitats i beneficis que ofereix el contacte amb la natura i l'art. Els mestres han de prendre consciència que és imprescindible guiar un aprenentatge significatiu, i que aquest no només sigui conceptual, sinó que també hi hagi una evolució afectiva, social, personal... Com bé expliquen les germanes Sbert (2013, pàg. 196) «No és sols la tècnica, és el significat que hi ha posat l'autor, la seva pròpia evolució, imaginació i intuïció (...) L'escola no pot deixar al marge una eina tan poderosa per potenciar el creixement personal, que és alhora garantia de creixement social».

4. PROPOSTA DIDÀCTICA

A continuació es proposen una sèrie d'activitats que cerquen exemplificar les orientacions metodològiques defensades al capítol anterior. Aquestes activitats es duran a terme amb un grup d'Escultisme per a mostrar els resultats aconseguits, però l'objectiu és traslladar-les a l'àmbit de l'educació formal, més concretament, a les escoles de Primària.

Aquest recull d'activitats incideix en el desenvolupament integral dels infants, alhora que cerca treballar les competències bàsiques establertes per la LOMCE i marcades en el Reial Decret 32/2014 de 18 de juliol, pel qual s'estableix el currículum de l'Educació Primària, ja que es cerca fomentar un aprenentatge competencial. (*Consultar competències al Currículum de les Illes Balears*).

Els destinataris d'aquesta proposta són els infants de Primària, ja que les activitats són prou obertes per adaptar-les tant al primer com al segon cicle. A més, es poden ajustar a diferents grups-classe (nivell, ràtio, edat...) i cada docent és l'encarregat de guiar el procés de reflexió i diàleg, ja que s'han de respectar les inquietuds i interessos que vagin sorgint.

La proposta consta amb un total de 5 parts o activitats. El seu fil conductor és el regne vegetal i mineral, el qual es pot aprofitar per a fer un aprenentatge transversal sobre les Ciències Naturals o sobre altres àrees curriculars.

4.1 Objectius generals

Els objectius generals que engloben la proposta són els següents, encara que cal esmentar que cada activitat consta també d'uns objectius i uns continguts específics a tractar.

- Permetre a l'alumne percebre, interactuar i gaudir amb els elements visuals, sonors i tàctils de la realitat que l'envolta.
- Apreciar i respectar l'art; tant les creacions pròpies com la dels altres.
- Conèixer i experimentar amb diverses tècniques.
- Treballar les emocions a través de l'educació artística, així com fomentar la creativitat.
- Treballar la reflexió mitjançant el diàleg entre iguals.
- Participar de forma activa i respectuosa, tant amb els companys, el medi i el material

4.2 Col·laboradors, materials i infraestructures

Per a dur a terme les activitats, els educadors / docents necessiten una sèrie de recursos com a suport per a transmetre el missatge educatiu.

-Col·laboradors: persones implicades dintre la tasca educativa (mestres, monitors, ajudants tècnics, familiars...). És essencial que hi hagi dos o més referents (depenent de la ràtio) per a poder respondre a totes les necessitats dels participants.

-Material: Cada activitat requereix un material. S'intenta que allò que s'utilitzi sigui biodegradable, reciclat i si es pot, reutilitzar-ho, ja que es vol actuar amb coherència amb els valors ecològics que se cerquen transmetre. També s'intentarà treballar amb els materials que ens proporcioni l'entorn, ja que es vol trencar amb la concepció dels suports i eines tradicionals.

-Infraestructures: es tracta de l'espai on es contextualitzen les activitats. Només la primera sessió requereix anar al taller o a un espai on hi hagi corrent elèctrica i aigua, mentre que la resta tindrà com a escenari l'entorn natural disponible, ja sigui un parc, un bosc, un camp o la platja.

4.3 Activitats

La proposta consta de 5 parts que s'expliquen a continuació mitjançant una graella amb la informació més rellevant: *títol, objectius, temporalització, ubicació, organització, material, activitat i eines d'avaluació*, així com una explicació que cerca donar significació a allò que es durà a terme.

També es presenta un apartat de *Preguntes claus*, les quals cerquen incitar el diàleg entre iguals per a aprofundir en els continguts i objectius de cada sessió. No es tracta de formular totes les preguntes, sinó que només funcionen com a guia per al docent / educador.

Cada graella té especificat el temps que es necessita per a dur a terme la sessió, però s'han de tenir en compte les característiques de cada grup, per tant, és un aspecte molt variable.

Una altra característica rellevant és l'estructura interna de cada sessió, ja que com es vol incidir en la reflexió, el diàleg entre iguals i l'aprenentatge significatiu basant en l'autoavaluació, s'ha de potenciar un espai obert per a què això sigui possible. Per aquest

motiu, el docent/educador haurà de preveure una temporalització que respecti els següents moments a totes les activitats:

PRESENTACIÓ DELS OBJECTIUS
REFLEXIÓ: QUÈ VOLEM EXPRESSAR I COM
EXPERIMENTACIÓ / CREACIÓ
DIÀLEG- POSADA EN COMÚ
AVALUACIÓ

Les activitats esmentades són les següents:

ELABOREM EL NOSTRE PAPER

Per a introduir l'àmbit mediambiental i ecològic, es començarà amb una conscienciació arran d'elaborar nosaltres mateixos el paper que necessitarem per a les següents sessions. Es tracta de veure que podem ser autosuficients i que no fa falta generar residus, sinó que podem aconseguir material mitjançant el reciclatge i la reutilització.

D'aquesta forma, els alumnes seran participants, des del primer moment, dels valors que es volen transmetre i aprendran a disminuir la petjada ecològica, a més de reflexionar sobre la problemàtica mediambiental. Es tracta de donar exemple i actuar amb conseqüència amb les necessitats socials del moment.

ACT. 1	ELABOREM EL NOSTRE PAPER
OBJECTIUS	-Aprendre el procés d'elaboració del paper reciclat. -Ser conscients de la necessitat de reduir la nostra petjada i de cercar alternatives més sostenibles.
TEMPORALITZACIÓ I UBICACIÓ	3h. Al taller o a qualsevol lloc on hi hagi corrent elèctrica i aigua.

ORGANITZACIÓ	Grups reduïts d'entre 3 i 5 persones (depenent de la ràtio)
MATERIAL	<ul style="list-style-type: none"> -Marc de fotografia. -Rollo de fibra de vidre o una malla. -Recipient. -Tela vella que es pugui retallar. -Paper per a reciclar. -Liquadora. - Aigua <p>Cada grup necessita aquests materials, però alguns es poden compartir, com la liquadora.</p>
ACTIVITAT	<ul style="list-style-type: none"> -Tallem el paper en trossets petits i els posem en remull. Liquar-ho amb molta aigua. -Posem la massa liquada al marc on hi haurem posat anteriorment la malla. -Cobrim la massa amb tela i llevem l'excés d'aigua amb una esponja. -Després de deixar-ho reposar, extraïem la massa que ja tindrà l'aparença sòlida del paper i ho estenem perquè s'eixugui..
PREGUNTES CLAU	<ul style="list-style-type: none"> -Com contribuirà al medi ambient el que hem fet? -Per què ho fem? -Quines altres mesures tenim al nostre abast per a ser més ecològics? -Perquè no les duem a terme? -Quina ha estat la sensació de fer-ho? -Què hem après?
EINES D'AVALUACIÓ *Consultar annex per veure rúbrica	<ul style="list-style-type: none"> -Observació directa per part del mestre. -Rúbrica per autoavaluar l'actitud i comportament, així com la consecució dels objectius. -Reflexió grupal que també s'afegeix a la rúbrica.

EL PES DE LA MIRADA

Aquesta activitat vol potenciar la imaginació i la creativitat, així com fomentar el procés mental que entrena la mirada per veure més enllà de l'aparença. Es tracta de jugar amb els contorns, la perspectiva, les ombres, els volums... per generar noves imatges d'allò que ens envolta.

L'activitat consisteix en quatre parts:

-Elaboració d'un visor per persona, el qual permet centrar el camp de visió i ens servirà de suport per a fer les produccions.

-Procés de recerca individual: passejar per l'entorn natural i cercar elements que ens remetin a altres formes; trobar línies, punts, formes geomètriques, etc. Per exemple, veure un núvol que té forma de sabata. En aquest cas, l'alumne col·locarà el visor, el qual té un suport de plàstic transparent que li permetrà dibuixar la sabata, no el núvol ni allò que l'envolta. Aquest procés es pot repetir tant de cops com l'alumne vulgui, només caldrà esborrar el retolador amb aigua i tornar a utilitzar la làmina de plàstic.

-Reproducció de la forma trobada al paper: Després de tenir una producció al suport de plàstic, l'alumne haurà de traslladar-la al paper amb el carbonet. D'aquesta forma es treballa el traç i les característiques de la forma mitjançant la còpia directa.

-Creació d'una història: Aquesta consigna es pot fer de forma opcional. Consisteix en passejar per l'entorn a la recerca d'algun element que inspiri a inventar-se una història. En aquest cas, es tracta de propiciar un ambient íntim on l'infant entri en contacte més profund amb la natura i pugui dedicar-se a divagar amb la seva imaginació. Seria interessant que una vegada trobat aquell element que l'ha inspirat, el dibuixés al paper i depenent de l'edat, escriure el relat per llavors compartir-ho amb els companys, si no també es pot fer de forma oral.

En aquest cas, per tant, ens servim del patrimoni físic, natural, per a veure allò que no és tàctil (és a dir, el patrimoni immaterial) i entrenar així una nova forma de mirar que és necessari dintre del procés artístic, ja que incita la creativitat i la recerca d'anar més enllà del que se'ns presenta als nostres ulls. Sbert & Sbert (2017, pàg. 18) descriuen la necessitat d'aquesta tasca amb les següents paraules:

D'aquí la importància de cultivar aquesta altra mirada, la no evident. No és gens fàcil, ja que no es necessita tècnica sinó sensibilitat per mirar i escoltar dins nostre i no tenir por a rompre amb la convenció. És important no privar el nostre alumnat d'aquesta altra cara de la moneda, perquè les absències també tenen un gran pes.

També es farà una tasca de reflexió sobre les diferents línies que es trobin al llarg de la tasca i les seves característiques, com podria ser la direccionalitat, la gruixa, la forma, l'expressivitat.... A la natura trobem tota mena de figures que també sorgeixen a la resta d'entorns que ens envolten. Per tant, aquesta sessió ens permetrà observar, manipular, formular preguntes i descobrir les formes i allò que ens remet, per així, trobar un sentit a la següent sessió.

ACT. 2	EL PES DE LA MIRADA
OBJECTIUS	<ul style="list-style-type: none"> -Tractar els conceptes de visible/invisible, absència/presència, buit/ple. -Relacionar la natura amb la pròpia mirada. -Recreació de formes. -Treballar amb les línies que trobem al medi.
TEMPORALITZACIÓ I UBIACIÓ	3h. A l'entorn natural.
ORGANITZACIÓ	Les activitats es fan de forma individual, però els processos de reflexió i diàleg es fan conjuntament o en grups més reduïts (segons de les característiques del grup/classe).

<p>MATERIAL PER PERSONA</p>	<ul style="list-style-type: none"> -Carbonet. -Paper reciclat d'elaboració pròpia. (Fet a la sessió anterior) -Cartó o cartolines reciclades fàcil de retallar. (Mínim mida DIN-4) -Tisores i regles. -Làmina de plàstic -Ferrament o cinta adhesiva. -Retolador punta fina negra (no permanent) -Tros de tela -Aigua per fer net el retolador.
<p>ACTIVITAT</p>	<p>Elaboració del visor (20min): Retallem al centre de la cartolina DIN-4 (també pot ser cartó) un rectangle intern de 25cmX15cm i hi aferrem la làmina de plàstic.</p> <p>*La forma del visor pot tenir altres formes, seria una alternativa a usar el format tradicional que sempre és un rectangle.</p> <p>Recerca individual (40min): Amb els objectius ben establerts, cada un passeja per l'entorn a la recerca de figures. Quan la trobi, haurà d'utilitzar el visor per a produir-la a sobre la làmina transparent amb el retolador. Després, l'haurà de dibuixar amb el carbonet i seguir amb el procés.</p> <p>Creació d'una història (30 min): Cada alumne haurà d'elegir l'element/figura que més l'hagi cridat l'atenció i inventar-se una història. Segons l'edat i el temps disponible la poden escriure, si no es passarà directament al moment de compartir-ho, on cada un podrà explicar el seu relat a la resta.</p>
<p>PREGUNTES CLAU</p>	<ul style="list-style-type: none"> -Quina diferència hi ha entre mirar i veure? -Com ens hem sentit? -Ha estat fàcil o difícil? Què ens ha costat més? -Quin títol posaríem a l'activitat?

	<ul style="list-style-type: none"> -On és que heu vist més figures? -Quina classe de figures són? -Què pensàveu quan ho fèieu? -Es pot aplicar a altres moments de la nostra vida? -Què tenen en comú els dibuixos de tot el grup? En què es diferencien?
<p>EINES D'AVALUACIÓ</p> <p>*Consultar annex per veure rúbrica</p>	<ul style="list-style-type: none"> -Observació directa per part del mestre. -Rúbrica per autoavaluar l'actitud i comportament, així com la consecució dels objectius. -Reflexió grupal que també s'afegeix a la rúbrica.

ART DE LA TERRA

Fer una creació basada en l'Art de la Terra, també conegut com a *Land Art*, ens permet experimentar i lligar art amb natura, així com generar un procés de meditació, concentració i connexió amb els elements que trobem a l'entorn.

A més, es contribueix a rompre amb la concepció tradicional de suport i eina del dibuix; podem utilitzar allò que ens aporta el medi per a fer una creació i que quedi harmonitzada amb l'espai, així com trencar amb la idea que per fer art s'ha d'estar assegut (idea que sobretot es contempla a les escoles).

Vallvé (2009, pàg. 42) explica amb aquestes paraules el que fàcilment es pot extrapolar a la nostra activitat; «Així, mirar i actuar s'uneixen en un acte d'exploració i creació que enceta un camí per poder dialogar amb els materials i encetar noves vies d'exploració i de pensament»

L'inici de la sessió començarà amb les següents preguntes:

-Es pot fer art amb elements de la natura?

-Com podem fer-ho?

Després del debat, es presentaran algunes obres de l'artista Richard Long; escultor i fotògraf anglès del s. XX. És molt interessant presentar referents artístics, ja que en aquest cas, es treballaran amb exemples de Land Art i com diuen les germanes Sbert (2017, pàg. 172), aquestes creacions impactants ajuden a qüestionar-se la nostra reacció amb la natura, a més d'incitar la imaginació i la reflexió. És una manifestació artística que va més enllà de la quotidianitat i la convenció.

També es reflexionarà sobre les figures que trobem a l'entorn i el simbolisme que hi podem generar, tal com explica Wagensberg (2004, pàg. 174): «L'hexàgon pavimenta, l'angle penetra, l'ona comunica, l'espiral empaqueta, l'hèlix enganxa i l'esfera protegeix». D'aquesta forma, podem dotar de més significació les posteriors creacions artístiques.

ACT. 3	ART DE LA TERRA
OBJECTIUS	-Introduir als alumnes artistes de Land Art com Richard Long. -Aprendre a comunicar-se a través de l'art i la natura. -Aproximar-se a l'entorn i intervenir en ell a través de creacions pròpies amb elements naturals. -Manipular i crear noves formes i volums. -Traduir les emocions en creacions.
TEMPORALITZACIÓ I UBICACIÓ	3h. A l'entorn natural.
ORGANITZACIÓ	Produccions individuals. Procés de reflexió i diàleg es fan conjuntament.
MATERIAL	-Elements que trobin a la natura. -Fotografies de les obres de Richard Long <i>*Consultar annex</i> També es poden treballar altres autors: Andy Goldsworthy, Robert Smithson, Walter di Maria, etc.
	De forma individual han de cercar materials per a fer la seva

ACTIVITAT	producció. Pot ser a nivell del terra o aeri, es tracta de donar llibertat de creació. Després es farà una posada en comú i cada nin/nina explicarà la seva producció als altres.
PREGUNTES CLAU	-Quins materials hem utilitzat? Ens han servit per fer art? -Què tenen en comú les nostres obres? En què es diferencien? -Tenen trets en comú amb l'artista comentat? -Ha estat fàcil o difícil crear una obra que vulgui transmetre un missatge?
EINES D'AVALUACIÓ *Consultar annex per veure rúbrica	- Observació directa per part del mestre. - Rúbrica per autoavaluar l'actitud i comportament, així com la consecució dels objectius.

DISCURS GRÀFIC DE VEGETALS I MINERALS

Un altre cop a l'entorn natural, dediquem la sessió a estudiar la morfologia dels elements vegetals i minerals. Com expliquen a Sans & Balada (2009, pàg. 44) es tracta d'una recreació gràfica a partir del coneixement, aplicació i comprensió dels elements gràfics: puntejats, línies, traçats, tocs, traçaments, feixos lineals, trames, textures, taques, ritmes, grafismes, estructures...

Per tant, es farà una observació dels vegetals i minerals, com poden ser fulles, pedres, pals, llavors, fruits, tiges, flors, arbres, etc. per a captar els elements gràfics que és els cridin l'atenció i aconseguir també una expressió personal.

Aquesta observació ens permet captar els elements gràfics bàsics i treballar el traç personal. La natura ens permet fer grans tasques d'observació i reflexió, ja que ens deixa veure com està ordenada i els seus elements ens inspiren per a elaborar possibles creacions. És per aquest motiu que esdevé «la nostra mestra» (Sbert & Sbert, 2017, pàg 175).

Al començament de la sessió es presentarà l'artista Giovanna Garzoni; pintora italiana del s. XIII que va fer obres centrades en l'estudi de la botànica. Es tracta d'ampliar el repertori d'artistes i conèixer les seves obres, per així, establir referents que exemplifiquin la tasca a seguir, però sense voler imitar l'estil ni fer còpies.

ACT. 4	DISCURS GRÀFIC DE VEGETALS I MINERALS
OBJECTIUS	<ul style="list-style-type: none"> -Observar la morfologia vegetal mineral per a treballar els elements gràfics. -Introduir als alumnes les obres de G. Garzoni. -Aprendre a comunicar-se a través de l'art i la natura. -Experimentar amb els traços.
TEMPORALITZACIÓ I UBICACIÓ	2h. A l'entorn natural.
ORGANITZACIÓ	Produccions individuals. Procés de reflexió i diàleg es fan conjuntament.
MATERIAL	<ul style="list-style-type: none"> -Carbonet -Paper reciclat -Suport dur (cartó, tables de fusta...) -Imatges d'obres de G. Garzoni <i>*Consultar annex</i>
ACTIVITAT	<p>De forma individual han de fer una recerca d'aquells elements vegetals i/o minerals que els cridin l'atenció per qualche motiu. Llavors, han de fer un procés d'observació i copiar l'element al paper reciclat amb el carbonet. És convenient utilitzar un suport dur sota el paper per a més comoditat.</p> <p>A l'hora de fer la reproducció, han d'observar i intentar plasmar sobretot, la forma i la textura.</p> <p>Poden fer una quantitat de dibuixos il·limitats, però és important incidir en la qualitat i que s'ha de fer a poc a poc, dedicant temps a cada model.</p> <p>Llavors, es procedeix a la posada en comú.</p>
	-Quins elements vegetals i/o minerals hem escollit? Per què?

<p>PREGUNTES CLAU</p>	<p>-Què tenen en comú les nostres obres? En què es diferencien? -Què ens ha costat més de fer la còpia? Què ens ha resultat més fàcil? -Com hem representat les textures? Ho hem fet tots igual? -Com hem representat la forma? Els elements estriats, tenen la mateixa forma si el canviem de posició?</p>
<p>EINES D'AVUACIÓ *Consultar annexos per veure rúbrica</p>	<p>-Observació directa per part del mestre. -Rúbrica per autoavaluar l'actitud i comportament, així com la consecució dels objectius.</p>

RASTRES: LA NATURA I JO

En aquesta sessió treballarem l'estampació; a més, és la darrera proposta i se cerca concloure amb l'experiència, per tant, també es farà una tasca de reflexió sobre com ens hem sentit a la natura i ho expressarem mitjançant la tècnica esmentada.

L'estampació es fa amb elements que es trobin a l'entorn (fulles, pals, pedres, etc.) i es farà una composició que té com a objectiu plasmar com ens hem sentit a la natura al llarg de les sessions. Cada infant pot expressar el que vulgui i ho pot enfocar de la manera que ell trobi; pot expressar un moment, una sensació, un aprenentatge...

Serà important fer una tasca prèvia per a reflexionar sobre la natura i un mateix; com ens hem sentit? Per aquest motiu, farem uns exercicis de relaxació, on escoltarem els renous de l'entorn, recordarem tot allò que hem fet, les textures que hem tocat, els colors que hem vist i què ens han transmès, què sentim cap a la natura, ha canviat respecte del que sentíem abans, etc. Es tracta de generar un ambient que recuperi les sensacions i emocions per a produir la darrera creació, la qual serà una culminació de tot el procés.

La pintura que utilitzarem són les anomenades «Earth Paint», és a dir, utilitzar pigments ecològics que siguin biodegradables. Aquestes les podem comprar o fabricar nosaltres mateixos amb pigments naturals.

ACT. 5	RASTRES: LA NATURA I JO
OBJECTIUS	<ul style="list-style-type: none"> -Crear composicions a través de l'experimentació dels materials. -Treballar el punt. - Conèixer els colors primaris i experimentar amb les mescles. -Aprendre a comunicar-se a través de l'art i la natura. -Treballar l'expressió i traç personal. -Reflexionar sobre el nostre lligam amb l'entorn. -Concloure amb la proposta i fer una tasca de metacognició.
TEMPORALITZACIÓ I UBICACIÓ	2h. A l'entorn natural.
ORGANITZACIÓ	Produccions individuals. Procés de reflexió i diàleg es fan conjuntament.
MATERIAL	<ul style="list-style-type: none"> -Pintura biodegradable. Colors primaris. -Paper reciclat per a fer les creacions. -Cartó per a fer les mescles. -Elements naturals per a fer l'estampació. -Suport dur (cartó, taules de fusta...) -Pinzells (un per a cada infant) -Recipients reciclats per a posar la pintura. (Ex: envasos d'ou). -Trossos de tela per a netejar els pinzells. -Aigua i tassons (netejar i mesclar pintura).
ACTIVITAT	<p>Després del procés de reflexió, cada infant anirà a la recerca de material per a fer l'estampació. Llavors, de forma individual es procedeix a la creació. Es tracta de banyar amb el pinzell allò que volem estampar (una cara de la fulla, de la pedra...) i estampar-ho sobre el paper. Llavors, cada un haurà de pensar un títol i compartir-ho amb els companys (segons les ràtios es pot fer en grups reduïts).</p> <p>Segons l'edat i el temps, també podem fer que escriguin a un altre paper què significa la seva obra i explicar com s'han sentit a la natura.</p>
	-Quins elements vegetals i/o minerals hem escollit? Per què?

<p>PREGUNTES CLAU A LA POSADA EN COMÚ</p>	<p>-Què tenen en comú les nostres obres? En què es diferencien? -Hem transmès tots el mateix? -Quins colors predominen? Tots hem triat els mateixos colors? -Ens ha costat plasmar un sentiment/emoció? -Ha canviat la vostra relació amb la natura respecte a abans? -Amb quina activitat (de tota la proposta) ens hem sentit més còmodes. Per què? -De quina producció estem més orgullosos? Per què?</p>
<p>EINES D'AVALUACIÓ *Consultar annex per veure rúbrica</p>	<p>-Observació directa per part del mestre. -Rúbrica per autoavaluar l'actitud i comportament, així com la consecució dels objectius. -Reflexió grupal que també s'afegeix a la rúbrica.</p>

5. APLICACIÓ

5.1. Revaloració l'Educació no reglada

Com s'ha esmentat anteriorment, aquesta proposta s'ha dut a terme amb un grup d'Escoltisme per a generar un camp de proves i per a revalorar l'educació no reglada com un potent referent per a les escoles, ja que molts cops les entitats d'oci i temps lliure potencien uns valors pedagògics i metodologies que l'educació formal podria integrar a la seva forma de funcionar.

Per a contextualitzar millor el moviment de l'escoltisme trobem que, segons E. Vallory (2012, pàg. 2);

L'escoltisme és un moviment educatiu per a infants i joves que es caracteritza per ser autogovernat, independent i apartidista, és de caràcter voluntari i obert, sense distincions d'origen, nacionalitat, raça o creença. La seva creació és fruit

de l'èxit del llibre *Scouting for boys* (1908) de Robert Baden Powell, qui és considerat l'artífex del moviment, en un primer terme a Anglaterra, malgrat que després s'estengués mundialment.

L'objectiu de l'escoltisme és fonamentar el desenvolupament dels joves contribuint a exercitar les seves capacitats físiques, socials, intel·lectuals i espirituals, tant com a individus i ciutadans responsables, com a membres d'una comunitat local, nacional i global. El mètode educatiu de l'escoltisme està fonamentat en 7 aspectes; aprendre fent, interacció intergeneracional, és a dir, entre joves i adults, treball en grups petits, activitats a la naturalesa, desenvolupament personal progressiu, principis compartits i duts a terme amb compromís. (E. Vallory, 2012, p. 4)

Als moviments escoltes, els infants i joves estan agrupats per edats i cada un té el seu nom, uns objectius i metodologia específica, un uniforme i les seves «lleis escolta», també conegudes com a «màximes».

Per exemple, trobem que una d'aquestes normes és «L'escolta estima els animals i les plantes», per tant, la seva metodologia potencia les sortides a l'aire lliure per a generar experiències enriquidores que permetin un aprenentatge vivencial i significatiu, on els mateixos infants adquireixen la «lleï escola» mitjançant activitats lúdiques, treball en equip i el contacte amb la natura, on l'educador esdevé un guia que acompanya aquest contacte amb l'entorn i fomenta que sigui respectuós. D'aquesta forma, a més de generar un aprenentatge i adquirir consciència mediambiental, es fa a través d'una experiència on les emocions hi tenen cabuda i els infants estan implicats: l'aprenentatge esdevé real i significatiu.

5. 2. Posada en pràctica

Respecte a la posada en pràctica de les activitats presentades, s'ha dut a terme amb un grup d'onze nins i nines d'entre vuit i deu anys. L'agrupament escolta del què formen part és de Son Sardina, ubicat al municipi de Palma, Mallorca.

La posada en pràctica s'ha executat al llarg d'una sortida a la muntanya que ha durat un dia. La seqüència i temporalització de les activitats és la següent:

ELABOREM EL NOSTRE PAPER	Per qüestions d'organització i disponibilitat de temps, ha estat l'única activitat que no s'ha pogut dur a terme amb el grup d'Escoltisme.
ART DE LA TERRA 60min	Camí de la Foradada, Deià.
PES DE LA MIRADA 45min	Camí de la Foradada, Deià.
DISCURS GRÀFIC DE VEGETALS I MINERALS 60 min	Camí de la Foradada, Deià.
RASTRES: LA NATURA I JO 80 min	Camí de la Foradada, Deià.

*Cal esmentar que la temporalització no correspon amb la presentada a l'apartat 4.3, ja que s'ha modificat per adaptar-la al grup i a la situació.

A continuació, es mostra una graella amb la informació relacionada amb la sortida i el grup d'infants:

Data i lloc	Dissabte 18 de maig de 2019. Camí de Sa Foradada, Deià, Mallorca.
Temporalització i seqüència	9h Moment de trobada
	9:30h Activitat <i>Art de la terra</i>
	10:30h <i>El pes de la mirada</i>
	11:15h Joc lliure
	11:45h <i>Discurs gràfic de vegetals i minerals</i>
	12:45h Joc lliure
	13:30h Dinar i jocs
	15h <i>Rastres: La natura i jo</i>
	16:20h Recollir el material i fer neteja dels fems que trobem.
17h Hora de partida.	
Característiques del grup	A la sortida han participat 11 infants. Es tracta d'un grup cohesionat i molt participatiu. Els costa respectar les normes de convivència (torns de paraula, compartir

material, escolta activa) i es despisten amb facilitat. Malgrat això, és un grup amb molta iniciativa, creativitat i passió per allò que fan. A més, estan molt avesats a estar a l'aire lliure i coneixen les normes, així com els seus límits.

5.3. Resultats.

A continuació s'explica com es desenvoluparen les activitats (*per a veure les creacions dels infants i les seves reflexions, consultar annex*).

Cal explicar que al començament de la sortida ens vàrem trobar dues someres que ens acompanyaren durant tota la jornada. Aquest fet inesperat va agradar molt als infants i els va inspirar. Per aquest motiu, moltes de les seves creacions estan relacionades amb aquests animals. A més, la seva presència ens va permetre aprendre i reflexionar sobre els animals; com tocar-los, què els agrada, què no, què hem de fer per a no molestar-los, què mengen, com es reproduïxen... Va ser un esdeveniment que influencià la jornada i va permetre fer un acompanyament respectuós entre l'infant i l'animal, a més de generar un vincle afectiu.

És per tant, un factor de l'atzar, una experiència inesperada que va condicionar i enriquir les produccions; un element que difícilment es troba dintre d'una aula.

ACTIVITAT ART DE LA TERRA

Es va començar amb la primera activitat amb la pregunta: *es pot fer art amb la natura?* La resposta unànime va ser que sí, i algunes de les argumentacions varen ser:

- Amb coses de la terra pots fer pintura, per exemple amb el fang o el suc d'alguna fruita i amb això pots fer una obra d'art. (Maria, 9 anys)
- La natura et serveix per inspirar-te, hi ha molts d'artistes que pinten quadres de paisatges i altres coses. (Pau, 10 anys).

-També hi ha gent que fa escultures amb pals i pedres, jo ho he vist a alguna platja.
(Carme, 10 anys)

-Amb les coses de la naturalesa podem construir i crear coses que ens agradin. (Joan,
10 anys)

Després del diàleg, es varen donar les instruccions per a l'activitat i l'objectiu: Fer una creació amb elements que ens trobéssim i amb ella transmetre un missatge. Cada infant, de forma individual, va cercar el seu material necessari i va triar on col·locar-se. Després d'acabar amb les seves produccions, es va fer una posada en comú, on cada nin/a explicava el sentit de la seva obra, el títol que havia triat i el perquè d'aquells materials.

Per a tancar amb l'activitat, es mostraren les fotografies de les obres de R. Long i es demanà quines eren les semblances i diferències entre les seves obres i la de l'artista. La conclusió va ser:

-En comú: totes les obres volen expressar un missatge (arriben a aquesta conclusió perquè pensen que R. Long també tenia qualche cosa per expressar) i les dues han utilitzat elements de la natura.

-Diferències: les obres de l'artista són enormes en comparació a les nostres. Potser ell tenia més força i formes per a moure uns materials tan pesats.

Les conclusions que podem extreure d'aquesta activitat són, per una banda, que quasi tots els infants han triat expressar un missatge relacionat amb la natura (la temàtica era lliure), però penso que s'han vist influenciats pel fil conductor i han volgut relacionar-ho. Per una altra banda, quasi totes les obres han estat de petites dimensions i han cercat un suport llis per a crear la seva obra. Amb aquest sentit podem suposar que els infants estan avesats a fer un prototip de creació (normalment que càpiga a un full i recolzat a la taula) que tal vegada els ha condicionat, ja que les indicacions per a dur a terme les activitats eren molt obertes.

Per una altra banda, cal afegir que han sorgit aportacions molt interessants i que l'objectiu de la sessió s'ha assolit.

ACTIVITAT EL PES DE LA MIRADA

S'ha començat l'activitat presentant la següent qüestió: quina diferència hi ha entre mirar i veure? Les respostes han estat molt similars i s'ha arribat a un consens ràpid:

«Tu sempre estàs mirant les coses que tens a devora, però veure és fixar-t'hi millor.

Mirar és més fàcil que veure, perquè per veure t'has de concentrar més»

Després de donar les indicacions, els infants han utilitzat el seu visor, que hem anomenat «La finestra màgica», ja que ens permet veure coses que «no són el que realment són, sinó que amb la nostra imaginació trobem formes noves» (Aina, 10 anys). A més, també les han dibuixat al paper per a deixar constància del que han vist i poder reutilitzar el visor (així també han practicat el traç). Podien fer tantes produccions com volguessin, per aquest motiu, hi ha infants que només han tingut temps per a fer-ne una i d'altres que n'han fet més, ja que en tot moment s'ha volgut respectar el ritme de cada nin/a.

Una vegada fetes les produccions, hem acabat reflexionant sobre un possible títol per a l'activitat. Algunes de les propostes han estat: *Crear el que veus*, *Crear visions*, *Transforma el que veus*, *El mirall màgic...*

També hem parlat sobre a quines situacions de la nostra vida podem posar en pràctica el procés creatiu que hem fet. La majoria dels infants han dit que es podia canviar el context; «es pot fer a qualsevol lloc; a casa, a l'escola, al carrer...». Una altra aportació molt interessant ha estat la d'en Bernat (10 anys) que ha explicat; «moltes vegades només mirem la part exterior de les persones, com vesteixen o com són per fora, però també ens podem fixar en quin tipus de persones són, si són bones o dolentes. Això es fa no només mirant, sinó veient més enllà».

Per tant, amb aquesta activitat també s'han assolit els objectius. El que podem comentar és que ha estat un concepte difícil d'explicar, ja que és bastant abstracte per als infants, però el fet d'utilitzar la metàfora del «mirall màgic» ha facilitat la tasca. També s'ha d'afegir que com era una proposta «complexa» pel que fa als processos mentals, molts d'infants s'han copiat i

per això hi ha hagut poca varietat a l'hora de mostrar les obres. Malgrat això, les reflexions finals han estat molt enriquidores.

ACTIVITAT DISCURS GRÀFIC VEGETALS I MINERALS

Hem obert l'activitat mostrant les obres de G. Garzoni, i parlant sobre la naturalesa a molts camps professionals. Aquest tema ens ha permès fer una pluja d'idees i pensar per a què utilitza cada professional la natura. Per exemple; «el botànic estudia les plantes» (Juli, 10 anys) i «el físic fa experiments per saber com funciona el món» (Maria, 10 anys).

Davant això, s'ha presentat l'activitat com si fóssim exploradors i exploradores; cada un ha fet el seu quadernet i ha cercat elements que havia d'intentar plasmar amb el carbonet, fent inferència sobretot a la textura, forma i altres detalls que els cridessin l'atenció.

Hem tancat l'activitat parlant sobre què ens ha resultat fàcil i quines dificultats han aparegut. La conclusió ha estat que allò més difícil ha estat utilitzar el carbonet, ja que embrutava molt i «ens agrada tenir la feina neta» i també que «no ens agrada perquè no ho podem esborrar».

Per una altra banda, ha estat fàcil trobar els objectes que volien representar, ja que hi havia molts d'elements que els cridaven l'atenció. Hi ha hagut alguns infants que han dit que s'han frustrat perquè reconeixen ser molt perfeccionistes, i en voler captar la textura, la forma, la proporció, etc, els ha faltat temps. Els infants que han acabat abans la tasca han elaborat una portada per al seu quadernet.

Aquesta activitat ha permès treballar diversos continguts, però penso que un dels més importants ha estat treballar els dibuixos estereotipats, ja que han vist que no totes les flors, arbres o fulles són iguals; han pogut apreciar els detalls i les característiques de cada element. Per una altra banda, podem veure com tampoc estan avesats a utilitzar aquest material, ja que s'han sentit insegurs quan no podien esborrar i han sentit frustració perquè estan a una etapa on donen molta importància a producte estètic i a la relació entre dibuix-realitat.

ACTIVITAT RASTRES: LA NATURA I JO

Per a concloure amb el procés dut a terme, s'ha indicat que aquesta creació havia d'expressar com s'ha sentit cada un a la natura al llarg de la jornada. Es tracta d'una activitat d'introspecció que serveix per a culminar amb el procés metacognitiu; *com ens hem sentit? Què ens ha agradat? He après? He canviat la meua mirada cap a l'entorn? En quin estat emocional m'he trobat?*

Després d'uns minuts de reflexió, s'han explicat les indicacions per al procediment; una d'elles ha estat repassar el concepte de colors primaris i les mescles necessàries per a elaborar la resta de colors. Llavors, cada nin/a de forma individual, ha cercat el material necessari (fulles, pals, pedres, plomes....) i ha començat la seva creació.

Finalment, cada infant ha explicat la seva producció i hem fet una roda per a dir el sentiment que hem sentit majoritàriament al llarg de la sortida. Algunes idees que han sortit han estat: «feliç, lliure, tranquil, saludable, content...».

Aquesta activitat els ha permès experimentar amb una tècnica nova i el més important; fer una tasca d'autoreflexió. Els objectius s'han assolit, i els resultats de l'activitat han estat positius; els infants han gaudit, s'han embrutat i els ha permès exterioritzar un estat emocional.

Pel que fa al resultat de la creació, la tècnica els ha costat un poc, ja que els materials que trobaven no els anaven gaire bé per a fer l'estampació, i molts d'ells han combinat pinzell amb estampació.

6. CONCLUSIONS

Al llarg d'aquest Treball de Fi de Grau s'han mostrat alguns avantatges i necessitats que hi ha a l'hora de potenciar el contacte amb la natura durant la infància. L'escola ha de suplir les carències de la societat, ja que s'ha vist que molts cops aquest contacte amb l'entorn és insuficient quan a més, s'han demostrat els nombrosos efectes positius que exerceix al desenvolupament integral de l'infant.

També s'ha mostrat com l'escola ha de ser potenciadora d'aquest lligam, ja que l'ensenyament fora de les aules pot generar aprenentatges significatius i competencials, així com transversals. Per tant, els centres escolars tenen l'oportunitat de desenvolupar metodologies basades en valors pedagògics que s'adaptin a les necessitats del segle XXI. Per exemple, crear propostes que desenvolupin la creativitat com a una capacitat més, així com veure l'art com a una altra forma d'expressió tan important com els coneixements tradicionalment més valorats; la llengua i les matemàtiques.

Per aquest motiu, en aquest TFG s'ha exemplificat una proposta didàctica basada en aquests criteris, i que a més, genera consciència ecològica. Les noves generacions han de desenvolupar una mirada de respecte cap al medi ambient donada la situació en què es troba el planeta. Per tant, s'ha vist que això es pot aconseguir a través de la sensibilitat generada mitjançant el contacte directe i les experiències enriquidores, i no només amb corrents purament intel·lectuals. D'aquesta forma, veiem que resulta fonamental el lligam amb la naturalesa des d'edats primerenques i que l'educador/docent esdevingui un acompanyant al llarg d'aquest procés.

Vist que és amb el contacte directe que es materialitza i es comprèn el vincle entre infant – natura, es demostra com l'escola hauria d'adquirir alguns dels valors pedagògics propis de l'educació no reglada, com s'ha observat amb el moviment de l'escoltisme. És a dir, l'escola ha de crear llaços de comunicació i *feedbacks* amb els agents que formen part de la realitat i desenvolupament de l'infant; l'educació del temps lliure hauria de ser un fort aliat.

D'aquesta forma, els objectius plantejats del TFG s'han vist assolits amb resultats positius, encara que hem de prendre consciència que el tema tractat és molt més ampli, i que es podria fer una investigació i un aprofundiment més exhaustiu que no permet dur a terme la naturalesa d'un TFG.

Per tant, només queda esperar que aquestes aportacions al món de l'educació generin resultats reals, despertin interès als lectors/es i serveixin com a recurs per a les vies de recerca que han quedat obertes.

Els que estem compromesos amb l'educació, hem d'intentar posar en pràctica aquells valors pedagògics que estan en consonància amb els ideals que volem per a la societat d'avui en dia i del futur, és per aquest motiu, que hem d'esdevenir acompanyants dels infants i guiar el seu camí d'aprenentatge, perquè com diu B. Powell;

«L'esperit està a cada infant; només ha de ser descobert i tret a la llum».

7. REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

-Abella, I. (2007). *La memoria del bosque: crónicas de la vieja selva europea*. Barcelona: Integral.

-Arnheim, R. (1993) *Consideraciones sobre la Educación Artística*. Barcelona: Paidós. Recuperat el 28 d'abril de 2019 de: <https://es.scribd.com/document/242090665/Consideraciones-sobre-la-educacion-artistica-pdf>

-Barton, J & Pretty,J. (2010). *What is the best Dose of Nature and Green Exercise for Improving Mental Health?*. Environmental Science and Technology, núm. 44(10). Recuperat el 24 d'abril de 2019 de <http://pubs.acs.org/doi/abs/10.1021/es903183r>

-Bird. W (2007). *Natural thinking*. UK: RSPB. Recuperat el 27 d'abril de 2019 de: http://ww2.rspb.org.uk/Images/naturalthinking_tcm9-161856.pdf

-Bruchner, P. (2012). Escuelas infantiles al aire libre. *Cuadernos de pedagogía*, 420, 26-29

-Capellà, P. (2016). Educació artística: plàstica i visual. Didàctica a l'escola primària. (Apunts). Palma, Espanya: Universitat de les Illes Balears. Grau d'Educació Primària. Recuperat el 6 de maig de 2019 de <https://sso.uib.es/cas/login?service=https%3A%2F%2Fuibdigital.uib.es%2Fuibdigital%2Flogin>

-FETE-Enseñanza.(2014). Distribución horaria semanal por cursos y materias en educación primaria. Recuperat el 12 de maig de 2019 de http://www.fespugt.es/images/PDF/ensenanza/kh4xyjsy_rwu.pdf.

-Freire, H. (2011). *Educar en verde.: Ideas para acercar a niños y niñas a la naturaleza*. Barcelona: Graó.

-Gardner, H. (1983). *Inteligencias múltiples*. Barcelona: Paidós.

-Gardner, H. (1997). *Arte, mente y cerebro*. Paidós. Recuperat el 4 de maig de 2019 de https://s3.amazonaws.com/academia.edu.documents/42718916/gardner__arte__mente__y__cerebro.pdfAWSAccessKeyId=AKIAIWOWYYGZ2Y53UL3A&Expires=1556961845&Signature=zsf8ca4nSx1C%2BRbL9U3f85mu75o%3D&response-content-disposition=inline%3B%20filename%3DARTE_MENTE_Y_CEREBRO_Una_aproximacion_co.pdf

-Giovanna Garzoni (1600-1670). *Blogger*. Recuperat el 6 de juny de 2019 de <http://mujerespintoras.blogspot.com/2008/01/giovanna-garzoni-1600-1670.html>

-Häfner, P. (2003). *Natur-und Waldkindergärten in Deutschland: eine Alternative zum Regelkindergarten in der vorschulischen Erziehung*. Tesis doctoral, Universitat de Heidelberg, Alemanya. Recuperat el 26 d'abril de 2019 de: <https://archiv.ub.uni-heidelberg.de/volltextserver/3135/>

-Hanscom, A. & Rodríguez. S. (2018). Aire lliure per veure-hi i sentir-hi millor. *Viure en Família*, (78), 50-52.

-Llei Orgànica 8/2013 del 9 de desembre per a la Millora de la Qualitat Educativa, «BOE» núm. 295, de 10 de diciembre de 2013.

-Long, R. (1986). *Piedras : Palacio de Cristal, Parque del Retiro, 28 enero/20 abril 1986*. Spain Great Britain: Ministerio de Cultura, Dirección General de Bellas Artes y Archivos British Council.

-Louv, R. (2005). *The last child in the woods*. London: Algonquin Books.

-Martínez, J. M. B. (2000). De las escuelas al aire libre a las aulas de la naturaleza. *Areas: Revista internacional de ciencias sociales*, (20), 171-182.

-Michanie, C. (2003). *Diferencias del Trastorno por Déficit de Atención en el niño y el adulto. Consideraciones diagnósticas y terapéuticas*. Buenos Aires. *Psicofarmacología Psicodinámica*, 4, 59-82. Recuperat el 25 d'abril de 2019 de: http://fundopsi.com.ar/publicaciones/libros/files/actual_2004.pdf/

-Muñoz, C. C. (2014). *Niños y Naturaleza, de la teoría a la práctica. Medicina naturista*, 8(2), 73-78.

-Natural Earth Paint (2019) Eco friendly paint kits. Recuperat el 4 de maig de 2019 de <https://natureearthpaint.com/>

-Piaget, J. & Inhelder (1993). *Psicología del niño*. Madrid: Morata. Recuperat el 27 d'abril del 2019 de: [https://books.google.es/books?hl=ca&lr=&id=etPoW_RGDkIC&oi=fnd&pg=PA15&dq=Piaget,+J.+%26+Inhelder+\(1993\).+Psicolog%C3%ADa+del+ni%C3%B1o.+Madrid:+Morata+&ots=DKUTATtWWt&sig=bat7RKONTNt7xMswC5HUAjRcCv0#v=onepage&q=Piaget%2C%20J.%20%26%20Inhelder%20\(1993\).%20Psicolog%C3%ADa%20del%20ni%C3%B1o.%20Madrid%3A%20Morata&f=false](https://books.google.es/books?hl=ca&lr=&id=etPoW_RGDkIC&oi=fnd&pg=PA15&dq=Piaget,+J.+%26+Inhelder+(1993).+Psicolog%C3%ADa+del+ni%C3%B1o.+Madrid:+Morata+&ots=DKUTATtWWt&sig=bat7RKONTNt7xMswC5HUAjRcCv0#v=onepage&q=Piaget%2C%20J.%20%26%20Inhelder%20(1993).%20Psicolog%C3%ADa%20del%20ni%C3%B1o.%20Madrid%3A%20Morata&f=false)

-Play England, 2007 i 2009. <www.playengland.org.uk/media/156170/1004-play-england-evaluation.pdf>. (Consulta: abril 2019).

-Qué es A Lloure ?. (2018). *Blogspot*. Recuperat el 27 d'abril de 2019 de: <http://alloure.blogspot.com/p/que-es-lloure.html/>

-Rodari, G. (2017). *Escuela de fantasía, Reflexiones sobre educación para profesores, padres y niños*. Barcelona: Blackie Books S.L.U.

-Sánchez, M. (2013). Educar en contacto con la naturaleza-Noruega como referente. Treball de Fi de Grau, Universitat de Valladolid, Espanya. Recuperat el 18 d'abril de 2019 de <http://uvadoc.uva.es/handle/10324/4599>

-Sans, S., & Balada, M. (2006). *L'entorn*. Barcelona : Associació de Mestres Rosa Sensat.

-Sans, S., & Balada, M. (2009). *Regne vegetal* . Barcelona: Associació de Mestres Rosa Sensat.

-Santacana, J. (4/2007). La historia fuera de las aula. Recuperat el 2 de maig de 2019 de <https://didticadelpatrimonicultural.blogspot.com/2012/04/la-historia-fuera-del-aula-por-joan.html>

-Sbert, C., & Sbert, M. (2017). *La mirada de la libèl·lula. Una visió sobre l'Educació Artística*. Barcelona : Disset Edició

-Ses Milanes. (2019). *Facebook*. Recuperat el 27 d'abril de 2019 de: <https://www.facebook.com/sesmilanes>

-Tovey, H. (2007). *Spaces and Places, Risk and Challenge*. USA: McGrawHil, New York.

-Vallory, E. (2012). L'escoltisme i el caràcter intuïtiu de la seva acció educativa. *Educació social. Revista*

d'intervenció socioeducativa, (50), 80-90

-Vallvé, L. (2009). *Ha de ploure cap amunt. Reflexions d'un mestre de plàstica*. Barcelona: Associació de Mestres Rosa Sensat.

-Wagensberg, J. (2004) *La rebelión de las formas: O como perseverar cuando la incertidumbre aprieta*. Barcelona: Tusquets Ed.

7. ANNEX

◆ Rúbrica per a dur a terme el procés d'autoavaluació de la proposta didàctica. És una eina orientativa que s'ha d'adaptar als objectius de cada docent segons l'activitat i l'alumnat. Està enfocada sobretot a reflexionar sobre el comportament dels infants, per tant, es tenen en compte els aprenentatges actitudinals i procedimentals. Aquesta rúbrica no s'ha utilitzat a la posada en pràctica per falta de temps i perquè no existeix una necessitat real d'avaluar el comportament dels infants en aquest àmbit, encara que es podria fer per a incitar la tasca de metacognició.

ÍTEMS	5	4	3	2	1
COMPORTAMENT I ACTITUDS					
M'esforço per fer bé les tasques	Sempre	Quasi sempre	De vegades	Quasi mai	Mai
Em comporto segons les normes pactades	Sempre	Quasi sempre	De vegades	Quasi mai	Mai
Demano ajuda si la necessito	Sempre	Quasi sempre	De vegades	Quasi mai	Mai
Em concentro i treballo en silenci quan cal	Sempre	Quasi sempre	De vegades	Quasi mai	Mai
Sóc respectuós amb els companys	Sempre	Quasi sempre	De vegades	Quasi mai	Mai
Faig les tasques quan toca	Sempre	Quasi sempre	De vegades	Quasi mai	Mai
Participo respectant els torns de paraula	Sempre	Quasi sempre	De vegades	Quasi mai	Mai
Tinc cura del material	Sempre	Quasi sempre	De vegades	Quasi mai	Mai
He aportat idees	Sempre	Quasi sempre	De vegades	Quasi mai	Mai
APRENTATGES					
He assolit l'objectiu de la tasca	Sempre	Quasi sempre	De vegades	Quasi mai	Mai
He participat en els diàlegs i he proposat idees	Sempre	Quasi sempre	De vegades	Quasi mai	Mai
Tinc interès i gaudeixo	Sempre	Quasi sempre	De vegades	Quasi mai	Mai
He volgut que la meva producció tingui un sentit	Sempre	Quasi sempre	De vegades	Quasi mai	Mai
He pogut explicar la meva producció	Sempre	Quasi sempre	De vegades	Quasi mai	Mai

Què vull de millorar?	Què he fet bé?	Observacions:

- ◆ Obres dels artistes que serveixen d'exemple per a incitar el diàleg i la reflexió. Activitats 3 (Art de la Terra) i 4 (Discurs gràfic de vegetals i minerals)

- Fotografies Long. R (1986). **Per a consultar procedència imatges, consultar bibliografia.*

-Obres de Giovanna Garzoni. **Per a consultar procedència imatges, consultar bibliografia.*

Still life with grapes.

Vase of Flowers with Daffodils, Carnations and Anemones

◆ Resultats de la posada en pràctica.

-Fotografia de grup:

-Fil conductor:

Cal esmentar que al llarg de la sortida es va seguir el fil conductor basat en els vegetals i minerals, però aquest fil serveix més com a guia per als docents/educadors, ja que indica en quines coses ens fixarem com a contingut i font d'inspiració principal. Per aquest motiu, s'ha utilitzat un altre fil conductor per a presentar als infants les propostes d'una forma més lúdica i imaginativa. Aquest fil conductor s'ha basat en un conte inventat que s'ha presentat abans de la primera activitat.

La història tractava sobre un home que feia molt que va deixar de gaudir de la naturalesa, pensava que aquesta no tenia cap sentit i només la contemplava com a font de consum i d'explotació. A més, es va deixar de fixar en els colors, en la llum, en la forma dels arbres, dels núvols... Un bon dia, es va creuar amb una nina que li va dir que amb la natura es podia fer art, però el senyor no la va creure.

Amb aquest argument, s'ha proposat al grup fer una sèrie d'activitats per a reflexionar sobre aquesta relació; l'art i la natura, i per a veure si al final, es podria fer canviar d'opinió al personatge amb les nostres creacions.

-Procés d'elaboració i resultats de cada activitat.

-El factor de l'atzar i les sorpreses del camí. Someres que ens trobarem i ens acompanyaren tota la jornada, incitant la curiositat dels infants, inspirant-los i provocant un aprenentatge inesperat.

ART DE LA TERRA

-Procés d'elaboració.

-Resultats

- Pau, 10 anys. «Sol de la vida». Representa un cercle d'amistat entre persones

-Pau (9 anys). «Cova del drac». Mostra que les cases poden ser de moltes maneres. És la casa d'un drac perquè quan era petit vaig anar a les Coves del Drac i em vaig sentir molt bé.

-Jaume (10 anys). «No enganxis coses de la natura». El tronc és la pota de la somera i el que l'envolta és la brutor que els humans posem al seu hàbitat. No hem de fer mal als animals

-Aina (10 anys). Sense títol. M'agradaria trobar-me més animals a la natura, i pot ser que a causa de les persones n'hi hagi menys. Per això he intentat representar un conill salvatge.

-Bernat (9 anys). «El cicle alimentari». És una obra que ha durat poc; he posat un munt d'herbes perquè és l'aliment de l'ase, darrere hi ha l'ase perquè s'ho menja, llavors hi ha els excrements que fa gràcies a l'aliment i finalment, amb la descomposició dels excrements, les plantes tenen nutrients per a tornar a créixer i es representa amb la fulla que tinc a la mà.

*Amb aquesta creació hem treballat el concepte d'art efímer i hem après que significava aquesta paraula.

-Xavier (9 anys). «La casa de les formigues». He utilitzar aquest tronc perquè m'ha recordat una caseta. Penso que tots els animals tenen dret a viure en pau.

-Carme (10 anys). «Les llosques als fems!». Quan pensava què fer he vist que hi ha moltes llosques al terra i penso que això embruta la terra. Per això, vull que la meua obra serveixi per fer pensar a la gent.

-Posada en comú

EL PES DE LA MIRADA

-Proces d'elaboració

-Resultats

-Carme (10 anys)

-Xavier (9 anys). A la coa de l'ase he vist una granera i a una pedra, m'he imaginat la cara d'un ant.

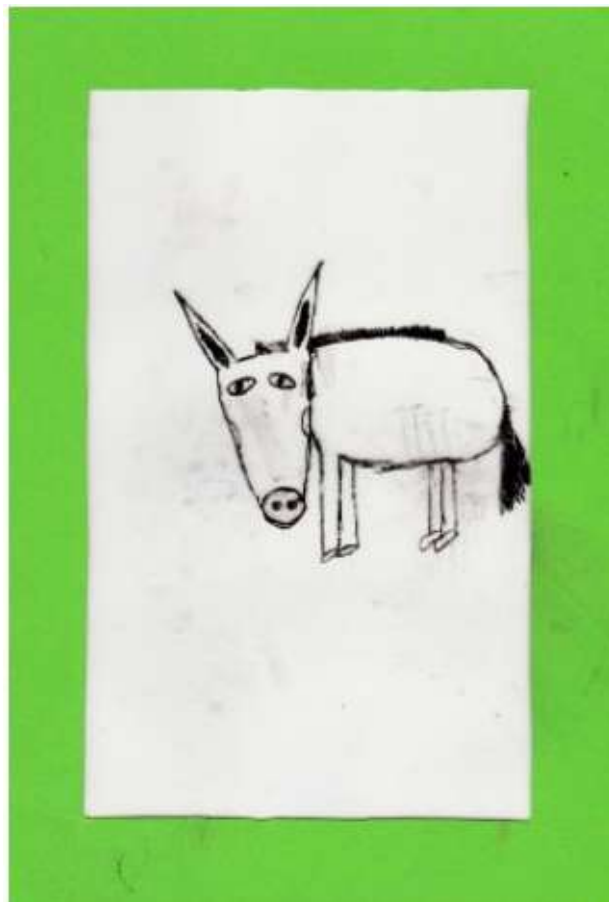

-Bernat (10 anys). He vist un tigre a una roca i un ull a la Foradada.

-Carles (9 anys) «Les orelles em semblen unes banyes».

DISCURS GRÀFIC DE VEGETALS I MINERALS

-Procés d'elaboració

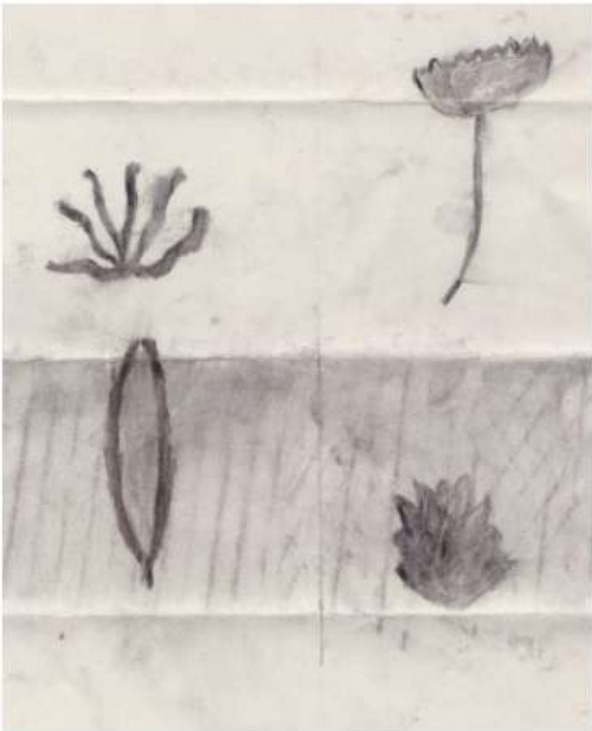

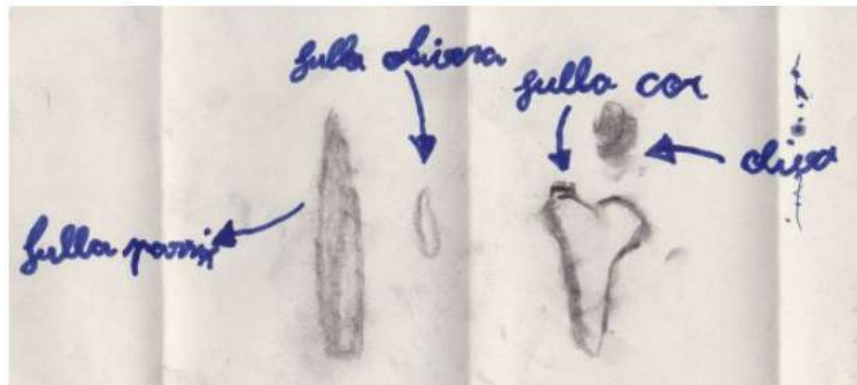
-Resultats

-Maria (10 anys)

Jaume (9 anys)

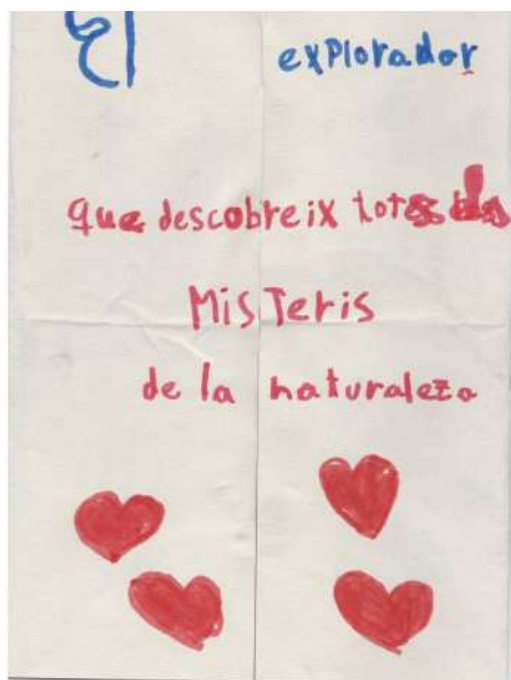
-Bernat (10 anys)

-Pau (10 anys)

-Quadernet de l'explorador/a

-Juli (10 anys). «L'explorador que descobreix tots els misteris de la naturalesa»

RASTRES: LA NATURA I JO

-Procés d'elaboració

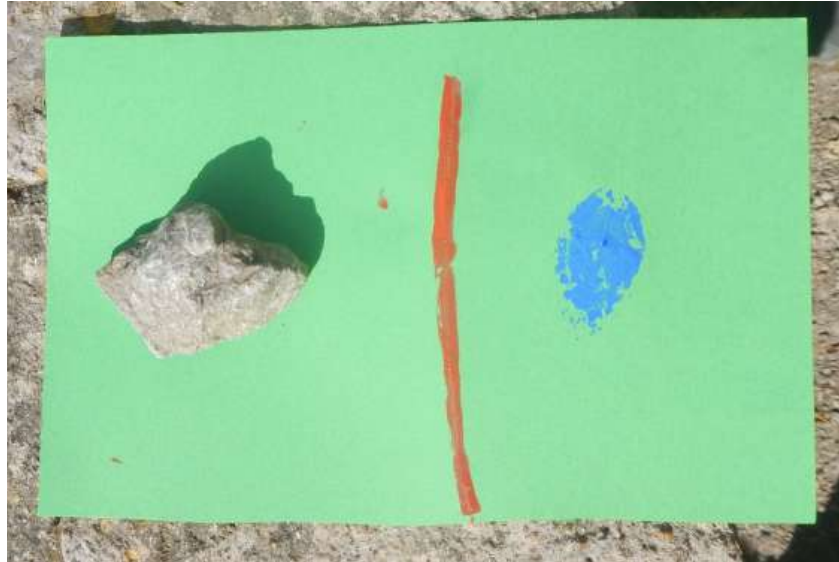

-Resultats

-Carles (9 anys): jo sóc la taca blava perquè quasi no vaig al bosc, i m'agradaria fer-ho més.

-Carme (10 anys) Jo a la natura em sento com a casa perquè estic molt còmoda. Per això jo sóc la flor envoltada de naturalesa.

-Juli (10 anys) he representat moltes coses juntes perquè a la natura hi ha moltes coses a fer. M'ho he passat molt bé i em sento lliure.

-Maria (10 anys) ha verbalitzat directament al paper quina és la sensació que té a la natura: felicitat. Per això ha explicat que aquestes línies li recorden als focs artificials i a les decoracions d'una festa d'aniversari.

